

APPENDIX.

I.

VERSIONIS GERMANICAE PRAEFATIO.

- Got des hemelz yn der erden
Dy den mynschen lyez geworden,
Begyn ynde ende aller dynch
Bestu ynd der naturen sprinch,
5 Du Got yn gode sûnder grûnt,
Dyn kan vol loven nimmer mûnt.
Dyn unbegrypelyche cracht
Byn seben dagen hayt volbracht
Al der naturen kûnst yn macht,
10 Den engyl, dûvel, dach yn nacht.
Dyn gude hayt gemachet, daz
Dye blomen loyt yn och daz graz.
Dyn wysheyte hayt beslozen al
Waz^a mynschen ende wesen sal,
15 Her sy keysyr ochte here,
Kûnych, byscoph, mynre, merre.

- Du hayst geordeth sûnderlich
Alle dynch gar wûnderlych.
Der eyn yst her, der ander knecht,
20 Also alz dyr daz dûnket recht.
Engyl, dûvel eyn orden hayn,
Dye sterryn och, daz sunder wayn,
Mynsche, dyre ynde vysche,
Der voygyl och, des syth gewysse.
25 Du hayst dye rych yn dyner hant
Beslozen gar ynd och gewant,
Na wyllen yn na dir gewalt
So syth al dye dynch gestalt.
Daz yst dorch mynschen^b wyllen gar
30 Gescheyn, daz her moyg komen dar,
Dar her zo geschaphen yst
Van dyner grûndeloyser lyst.

Went alle lude nythlychyn doyt,
Darum so dochz daz Gode goyt,

a) Vaz c.

b) mynchen c.

- 35 Daz yn dysser werylt weren
 Keyser, konynch ynde heren,
 Pavys, byscoph ynde paphen,
 Greven, rydder ynde knaphen,
 Dye dy werylt algemeyne
 40 Van ünrechten machen reyne,
 Ryzchen recht zo allen zyden.
 Al undoyget sult sy vormyden,
 Vor daz recht so sult sy stryden,
 Myth den armen altoys lyden.
- 45 Nu hayt der leyder vyl yn gar
 Gewesen boys yn och so swar,
 Daz dy wereylt, daz is war,
 Yn künde gelyden ere jar.
 Der hayt gewesyn och eyn deyl,
 50 Dye der rethichgeye zeyl
 Govolget haynt gelyche
 Yn aller^a zycht van erme ryche,
 As uns dye meyster haynt bewyset,
 Dye darvan dye böche scrivet,
 55 Üpz daz wir den guden wlgem,
 Üph dye boysen uns vorbölgem,
 Eusebius, Ieronimus,
 Beda yn meyster Martinus,
 Dye alle zo Latyne hayn
 60 Gescryven wat dar yst gedayn
 Vor eren zyden yn dem ryche,
 Ith sy recht ocht ungelyche.

- Went nu des Latines grünt
 Der lude vil ist gar unkünt,
 65 So hebbent mich gebeden heren —
 Wilt ir wezen, wye dye weren —
 Daz ich dythz zo Dude wïde scriven,
 Yn dye zychz dar mede vordryven —
 Van Hamersteyn yn Landeschrone:
 70 Van doygden syth sy beyde scone,
 Gerhard syth sy beyde genant,
 Vere syth sy wal bekant —
 Och daz rydder ynde vrowen
 Dar ynne mögen scöwen
 75 Zücht yn ere an gûden heren
 Yn och selben dye dar inne leren,
 Vlyen undoget, dye sy dar vynden,
 Yn daz leren eren kynden.

a) alle corr. aller c.

- Nu hylpz mir, Got, dorch dyne guze
 80 Daz ich vollenbringen müze
 Des ich nu begynnen denche,
 Dyn gûteich gûde mir och schenche^a,
 Sünder dye ynmach nyth wesen
 Kûnst, wysheit ochte leven!
 85 Daz wyze crûz, daz ich nu drage,
 Virlûchzen mûych mich alle dage,
 Daz ich zo lobe yn zo eren
 Godes allych dichz mûchz keren
 Yn Marien^b syr mûter fyn,
 90 Dye da ist genaden eyn scryn.
 Herze juncvrowe, dyn minne
 Dye vorluchte mir dye sinne!
 Got van Gode sy dar ynne,
 Vrowe hylpz, nu ich beginne!
 95 Hayn ich gebrochen weder dir,
 Dorch dyne gûze virgif daz mir!
 Yn namen Godes begin ich dan;
 Nu hylpz mir och baptist Iohan!
 Myth slechzen worden wil ich scriven,
 100 Der gûder leven wil ich prysen,
 Sunder rym so wil ich melden
 Der boser leven yn bescelden.
 Went dy heren des begerden,
 Daz sy vornemen ynde lerdn
 105 Dye warheyt sunder vyle wort,
 Der zo dem ryme vil behort.
 Landescroyn yn Hamersteyne
 Haynt gewesen altoys reyne,
 Daz bewiset uns ir kûnne,
 110 Daz noch is des landes wîrne,
 As ich Witkint hayn vornomen.
 Darum^c so byn ich her ankomen,
 Daz ich dyth volbrengen denken,
 Dar ich yn mede wil schenken.

II.

ANNALES SANCTI GEREONIS COLONIENSIS.

Anno dominice incarnationis 1191. consecravit Celestinus papa Henricum regem in imperatorem Rome 17. Kal. Maii, secunda feria post diem pasche. Eodem anno obiit Phillippus Coloniensis archiepiscopus in Apulia Idus Augusti. Cuius

a) seenche corr. schenche c. b) der delet. c. c) Da um corr. Dar um c.

ossa revecta sunt Coloniam et sepulta 6. Kal. Octobris. Eodem anno consecravit Bertrammus Metensis episcopus altare sancti Gereonis et sancti Petri et sancti Blasii 4. Kal. Septembris.

Anno dominice incarnationis 1190. posite sunt reliquie sanctorum martyrum in nova cripta sub altari sancti Gereonis 8. Kal. Decembris.

Anno dominice incarnationis 1192. consecravit Iohannes archiepiscopus Treverensis Brunonem archiepiscopum Colonie 2. Kal. Iunii. Eodem anno interfectus est Albertus Leodiensis episcopus Remis 8. Kal. Decembris.

Anno dominice incarnationis 1194. consecratus est Adolfus^a archiepiscopus Colonie 6. Kal. Aprilis.

Anno dominice incarnationis 1197. obiit Henricus imperator 3. Kal. Octobris.

Anno dominice incarnationis 1198, 5. Idus Iunii electus est Colonie Otto in regem, et eodem anno Aquisgrani consecratus 4. Idus Iulii.

Anno dominice incarnationis 1200. inceperunt cives Colonienses edificare murum super vallum.

Anno dominice incarnationis 1201, 5. Nonas Iulii Colonie in templo sancti Petri Guido Prenestinus episcopus cardinalis et apostolice sedis legatus summi pontificis auctoritate Innocentii confirmavit electionem regis Ottonis, et facta benedictione super eum, excommunicavit extinctis candelis omnes adversarios regis Ottonis. Eodem anno idem legatus Guido consecravit Sifridum archiepiscopum Moguntinum apud Xanctum pridie Kalendas Octobris.

Sequenti^b anno idem legatus Guido consecravit Hugonem episcopum Leodiensem 11.^c Kal. Maii.

Anno^d incarnationis dominice 1227, in octava apostolorum ^{Iul. 6.} Petri et Pauli completa est testudo monasterii Sancti Gereonis.

Anno^d Domini 1248, die Quirini combustus est summus ^{Apr. 30.} Colonie.

III.

CHRONICI RHYTHMICI COLONIENSIS FRAGMENTA.

1.

.

Nam fuerant tanti probitate per omnia, quanti
Sufficerent turbis rectores orbis et urbis.

Hiis et^e per multa licet urbe iuvamina [ful]ta,
Diviciis culta, vicit sententia stulta.

a) vox fere tota erasa. b) alio atramento. c) : : XI. c. d) alia manu. e) et p. in loco raso c.

1197. 5 Dum gens inpatiens pacis per tempora fiens
Bellis iniecit se, quod mala conc[io] fecit.
Cum Sathan invidit, regnum lascivia scidit.
Lis furit, Ottone ius defensante corone.
Contra per martem Philippi . em . . . ^a partem.
10 Posseque partito, per fav[ore] petito^b,
Divisos procures tunc [mili]ciasque videres,
Urbes et gentes varias adversa tenentes.
In tan[tis]que malis discriminis imperialis
Urbi, si scisset, fore non^c partem, licuisset.
15 Sed quis vicisset, res expectanda fuisset,
Tunc b . . . sset [iu]ngi qui^d prevaluisset!
Nec prevenisset, quid et omnipotens voluisset
Vel Pater in terris, et mansisset sine guerris,
Que male finales sunt urbibus exitiales.
20 Consilium capitur, cui pareat urbs; reperitur
Orans^{*} predicta; sententia spreta, relicta *) R. Parfusus¹.
Eius erat; fletum per fictum flectere cetum
Alter^{**} maiorum potuit pariterque minorum, **) Causiffus².
Ut simul Ottoni faveant bellando Coloni.
1204. 25 Cur, bone Saphire, facis hos^e discrimine mire
Quod non Parfusi cives sunt sensibus usu.
Papaque³ profecto, Philippo forte reiecto,
Pretulis^f Ottonem. Ruit urbs in seditionem;
Orbis quassatur, casum fortuna minatur.
1205. 30 Adveniunt Suevi de montibus utique sevi,
Assunt postremis de regn[o iuxta] Bohemis
Franci, Saxonici, ne qu
Urbem, quam prone circumdant [obsidione].
Patria turbatur; mars muros [circa vagatur],
35 Crebro pugnatur: cadit hic, [et ille necat]ur,
Ille sagittatur, obit alter, precipitatur
Tertius; instatur, gens ense vel igne [necatur^g];
Undique spectatur dolor; hic fugat, ille fugatur.
Terra cruentatur, furor hosticus accumulatur.
40 Urbs defensatur; obit ignis, aqua^h vigilatur.

a) demere coniecit ed. b) perito ed. c) nam ed. d) vel quia; regi et ius ed.
sed haec minime leguntur. e) hoc? f) ita c. g) crematur ed. h) et vigilatur ed.

1) Ita glosa in margine. Memoratur Richolfus Parfusus civis Coloniensis a. 1188. et 1189. apud Lacomblet UB. I, p. 514. 519, a. 1208. in litt. Theoderici archiepiscopi ap. Miraeum, Op. dipl. I, p. 406. et in Dymteri chron. l. IV, c. 70. D. De curia Parfusen(h)of v. Ennen, Hist. Col. II, p. 185 n. 2. 2) Fortasse idem qui ap. Godofr. Hagenum (v. 888 sqq.) appellatur (Bruin) Cause (Cuesin). D. 3) Archiepiscopum intelligere videtur, qui a. 1204. ad Philippi partes transiit.

- Demon letatur, animabus et insidiatur;
 Mucro fatigatur, nec sangwine Mars saciatur;
 Corpus lassatur, animus non debilitatur;
 Quo magis erratur telis, cor plus animatur.
- 45 Mane rebellatur pueris, fundis iaculatur,
 Inde balistatur, accursus utrimque minatur
 Horrida; pulsatur tandem campana; paratur
 Quivis ad arma; datur locus equitibus; rubricatur
 Herba, cruore satur tellus, paciens lacrimatur.
- 50 Is ferit, ille terit, alius predam sibi querit;
 Hic secat, iste necat, hunc ensis fulgure cecat;
 Is punctare vetat, acer ictibus ille monetat;
 Iste ruit stultus, non ceditur alter inultus.
 Sincopat^a hic^b partus dolor, alter apocopat¹ artus.
- 55 Saucius iste cadit, alium truncatio radit.
 Unus iners capitur, redit alter, honore potitur.
 Sic sunt per plana certamina cotthidiana.
 Insuper insultus facit ad fossata tumultus.
 Obsistunt cives, pariter cum paupere dives.
- 60 Hostes aptatis reprimuntur ad yma rotatis.
 Ex urbis parte probat in dubio bene marte
 Se Limburgensis Walrami iugiter ensis².
 Sed pater Henricus fuit urbi dux inimicus.
 Insidias illi dum tendunt sicut Achilli
- 65 Hostes, perque dolum cupiunt hunc perdere solum,
 Vulnera ter dena capit ultra sanguine plena
 Et redit incaptus; sed obit vexillifer aptus
 De Mons intrepidus, raucinus³ ei^c quoque fidus,
 Quem doluit multum cecidisse, licet satis ultum.
- 70 Inter burgenses non comparo tela vel enses.
 Qui plus duxerunt, omnes laudes meruerunt,
 Officium quivis dum perficit utile civis
 Et pro communi re ceu sibi proficit uni.
- Dum sic cinguntur per et hostica tela premuntur,
 75 Agrippinenses dant larga stipendia; menses
 Per multos igitur exactio crebra subitur.
 Armis insistunt laici Suevisque resistunt.
 Ad Regem celi se vertunt corde fideli
 Clerus, matrone cum tota religione.
-

a) hic et sequens versus in margine suppleti. b) hec corr. hic c. c) et ed.

1) Syncopare et apocopare medicorum videntur esse verba de membris praecidendis vel amputandis. D. 2) Cf. Chron. reg. cont. II, supra p. 177. Patrem Heinricum Philippus u. demum 1206. 'in gratiam suscepit', ib., supra p. 179. 3) Idem quod rocinus, runcinus, esse videtur, equus, Gallice 'roncin'; v. Ducange V, p. 826.

2.

Que tunc tanta fuit, quod ad instar presbiterorum
In peccata ruit crebro populus laicorum.

Nam contra votum clerum corruptio totum
Tunc fere possedit, plerosque superbia ledit,
5 Et luxur talis, populi quod obinde locuntur;
Nec secreta malis loca, sed manifesta petuntur.

Ducunt uxores publice qui canonicantur,
Arma ferunt, mores laicales communicantur,
Plebis pastores mulieribus associantur,
10 Nec iuris memores sunt; cure multiplicantur.

Ut taceam, quanta fecerunt religiosi
Fetida: vix tanta poterant glutire gulosi,
Ventre Deo sancta fedabant luxuriosi,
Vertice cum planta vix sunt sani viciosi.

15 Hos summus primus, qui pro nobis homo factus
Est, magnus minimus, tribularum eliminat actus,
Dum nos peccantes purgando per aspera bella
Attrahit errantes, adhibens pietate flagella.

1239.

Quid plus? iuratis sibi papa¹ Theotonicorum
20 Mandat prelati, ut cum probitate virorum
Invadant artem per belli denique partem
Cesaris, austero que corde sit obvia clero;
Defendant humiles fidei, sint mente viriles,
Ne male perdantur, armis sua, se tueantur,
25 Vel bona, castra, viros frustra videantur habere,
Hostes tam diros fidei studeant remove.

1241.

Tandem prelati per papam sollicitati
Sic Germanorum, bellum capiunt; reliquorum
Sunt bini flores^a virtutibus anteriores
30 Maguntinensis et presul Coloniensis²;
Quos sibi pacificos [habuit^b] prius inter amicos
Cesar maiores, modo sensit eos graviores².
Quorum Sifridus primus fovit quasi nidus
Conradum natum tunc cesaris ac v[eneratum]

35

. :
. :^c

1242.

Post hec accedo nostris eventibus, edo
Nobis vicina, quantum fuit ista ruina.
Munera cesarea comitem sibi Iuliacensem
40 Armant interea donis in Coloniensem
Prelatum²; guerra vastantur et omnia rure;

a) flores? c. b) tenuit ed. c) duae lineae abscisae videntur.

1) Gregorius IX. Litterae a. 1239. intelligi videntur; Böhmer, Reg. p. 358. Pertz p. 144. de aliis a. 1241. cogitavit. 2) Cf. Chron. reg. cont. V. a. 1242, supra p. 282.

- Turbatur terra Rheni per bellica dure.
Maguntinensis fert hostes anteriores;
 Agrippinensis quoque sustinet inferiores;
 45 Gens furit in gentem; contradicunt sibi turbe,
 Flens agit in flentem; sunt partes qualibet urbe.
Quivis invitat^a vassosque ministeriales;
 Proximus irritat vicinos atque sodales;
 Omnia turbantur, nemo securus habetur,
 50 Pravi lucrantur, iustis nec treuga tenetur.
Quis dolor antiquus queat hunc equare dolorem?
 Dum nec pacificus est maior ad inferiorem,
 Frater odit fratrem, non parcit amicus amico,
 Filius in patrem gerit arma, favetur iniquo.
- 55 **T**andem conveniunt vir ut unus cesareani,
 Perdere concipiunt terram metropolitani
 Agrippinensis, opidi sevi Veronensis¹
 Facti predones, patrie quoque vispiliones.
Cumque suis urbis intrando suburbia turbis
 60 Omnia vastabant possessoresque fugabant,
 Horrida fecerunt et multis dampna dederunt,
 Raro pepercerunt sacris; miseri perierunt.
Inde suo capite ductore redire volentes
 Predicto comite, nichil adversi metuentes,
 65 Dum sic grassati redeunt spoliis honerati,
 Castraque metati Brûle, pernoctare parati:
Illos prelatus soporatos premeditatus
 Visitat armatus, ita milicia comitatus,
 Quod populus stratus fuit, et comes ante fugatus.
 70 Qui gemit iratus et turpiter exspoliatus;
Est infamatus, per eum quod sit trucidatus,
 Traditus, orbatus exercitus, immo gravatus.

 75 **S**ed quidam notus vir prudens atque fidelis
 Capto² devotus, multis divesque sequelis,
 Hunc voluit capere, qui pro domino veniebat³,
 Quod potuit facere, sed detentore carebat.
Si consangwineum fidumve sibi reperisset,
 80 Cesaris ydoneum pignus natum tenuisset,
 Ut, qui captivum dominum sic insequeretur,
 Donec eum vivum quitasset, idem pateretur.

a) quis invi e corr. (incitat fuisse videtur). b) duae lineae abscisae videntur.

1) Bonn; supra l. l. 2) Archiepiscopo Coloniensi a comite Iuliacensi
 mox capto; cf. supra p. 283. 3) De Conrado rege sermo esse videtur,
 qui tunc Coloniā venit.

Sed per defectum retinentis et hoc remanebat;
Et manet^a id tectum, quia res^a fructum nec habebat.

- 85 Cum sic ecclesia summo pastore careret,
Sanctaque Colonia capto de patre doleret,
Et mundus pariter quasi lapso sole gemebat,
Per mare navis iter nauta velut orba timebat,
Nemoque clamantem: Salva! Petrum relevaret
90 Eius nutantem vel naviculam repararet;
Cernens^b tardari presul sibi quodque iuvamen
Et desolari patriam nimis, hinc relevamen
Cogitat ipse sibi: comitem rogat, ut redimatur,
Cum sit parvus ibi fructus, quod plus teneatur.
95 Astat consilio de Diist Arnoldus eidem¹,
Ut domino proprio capto parcatur ibidem.
Mense nono cedit precibus comes; ante nequivit;
Milia quinque dedit marcharum² presul, abivit.
Fertque: 'Moram cohibe!' scribenti pacta petitus;
100 'Quidquid vult scribe, comes, ut sim carcere quitus'!
Consultit ecclesie rerum per dampna sibique
Non minus et patrie, licet alter sumpsit inique.
1243. Tunc^c eternalis ovium pastor generalis
Finem dando malisque tyrannidis imperialis
105 Ex insperato miserans custos animarum,
Patrum patre dato gemitus tulit ecclesiarum
Christus, qui propriam sponsam non deserit umquam
Et sinit ecclesiam sanctam subcumbere numquam.
Sit licet in celis secum Petrus ille fidelis,
110 Per successores ad oves videt inferiores.
Scito suum nomen: 'In' — iunge — 'nocencius'; iste
Quartus, habens omen, te dante, nocencia, Christe,
Tollere de mundo, pacem per bella mereri,
Omne fecundo^d superare pericula cleri.
115 Quem velut antiquum dum cesar sperat amicum,
Inveniens durum pro iure Dei quasi murum,
Plus indurescit, monitis mansuescere nescit;
Totus inardescit clero, nec obesse pavescit.
Undique pacatis et amore sibi solidatis
120 Trans mare soldanis summis reliquisque paganis,
Grecis scismaticis, blasphemis ac inimicis
Christi sive crucis, pleno conamine ducis

.^e

a) m. et r. f. n. in rasura c.

b) qui sequuntur 12 versus in margine suppleti.

c) Tunc . . . gener in rasura c.

d) ita c.

e) una tantum linea abscisa videtur.

1) Saepius his annis in chartis (Lacomblet II) nominatur.
chartam ap. Lacomblet II, p. 139, ubi 40000 marc. indicantur.

2) V.

- Dum sic augustus nec erat miserans neque iustus,
 125 Ipse per Ytaliā, Germanā filius eius
 Opprimit ecclesiam, facit omni tempore peius.
Pellit in exilium prelatos, religiones
 [Oppri]mit; auxilium pape regesque barones
 Sepe requisiti non dant populi que petiti,
 130 Preter prelatos in Theutonia tribulatos.
Ecclēsie partem per vim seu cesaris artem
 Papa timet pressam nimium subcumbere fessam.
 Quamvis divinum summum quoque presidiorum
 Credat vicinum sibi, non tamen auxiliorum
 135 Despiciat humanum, certus quod Rex dominorum
 Mittet ei sanum tamen officio populorum,
 Quo gens et cleri plus possint iure mereri.
Pensans difficile regem sine vincere rege,
 Miliciam facile sub Christi ducere lege,
 140 Tempus mutare quandoque locum variare,
 Utile, migrare disponit et expatriare.
 Clam facit optatum, palam sibi forte negatum;
 Pacis tractatum simulans, peragit meditatū.
 Hunc dum colloquio spectabant cesarienses,
 145 Leti^a navigio cito suscipiunt Ianuenses.
 Per mare Lugdunum ductus, mox mandat in unum
 Concilium patrum, prelatorum quoque fratrum, 1245.
 Ut simul unati faciant et posteritati
 Ecclesie fesse que dictat agenda necesse.
 150 Tum se delusum cesar dolet, auget abusum
 Ense potestatis, multis de parte necatis
 Ecclesie, publicum se demonstrans inimicum,
 Predecessorum superans mala cesareorum:
 Herodi similis, qui, non redeunte magorum
 155 Cetu, fit fragilis turbe lictor puerorum.
 Sic parat invasum papam, sed eum cito casum
 Noscens, Francorum Ludewicus rex dominorum
 Surgit ab opposito, collecto milite trito
 Obviat, et pape mandat, constanter habere
 160 Se pa[pam], scire, [sibi succurr]endo venire,
 Augustum mire faciens cepto retroire.
 [Tunc in Parmenses] deficientes.

3.

Se reserant mentes que sunt secreta tenentes,
 Quilibet ad volitam partem volat ante cupitam, 1256?

a) deinceps primae versuum lineae a bibliopecta charta obiectae sunt; sed Pertz eas legere potuit.

- Non sibi vindictam Sapiens¹ capit, immo relictam
Iusticiam querens, ut iuri semper adherens.
5 Concio colligitur, domus et communis aditur,
Prudens auditur; lepido sermone potitur,
Cives alloquitur; iniuria mox aperitur.
Displicet hec igitur cunctis; pro pace subitur
Consilium tale, scelus ut ruat exiciale,
10 Omnibus equale pateat ius imperiale,
Quod pariter puri iurant assistere iuri,
Hoc defensuri, quod sint vel ob id morituri.
Istis confisus Sapiens, ius sumere nisus,
Credit inesse fidem reliquis, quam sustinet idem.
15 Constans prosequitur ius; oppositum reperitur.
Nam dum finalis aderat lux iudicialis
Ac expectanda fuerat sententia danda,
Pars rea diffusa de iure doloque renisa,
Armis munita, latet, et ratione sopita,
20 Ut necet actores, satagit; pro iure furores
Fert, contra mores cupiens augere dolores,
Non emendare, sed prava malis cumulare.
Nostros maiores se viribus inferiores
Cernit, obesse dolis studet, hiis quoque vincere solis
25 Sperat, si capiti det mortem, fine periti
Hoc genus opprimere nec ulteriora timere.
Sed Deus hec aliter disponit et ordinat, iter
Per mala dando bonis, fortes ditando coronis.

- Heu scelus! exemplo mala res, iniuria templo
30 Petri fit, quando gens arma gerens stabulando
Intrat equos ede sacra; patracio cede
Ex hoc procedit, anime quo vita resedit.
Heu scelus! hic pacis locus est spelunca rapacis,
Dum furibunda chorum plebs implet canonicorum.
35 Fit circa regum² tumbas violacio^a legum,
Pro votis castis effractio lampadis hastis.
Heu scelus! in iure fit iuris lesio, dure
Instant pressure, dum lex non est sibi cure;
Ius ubi rite datur, transgressio predominatur,
40 Et pax turbatur, [nec] ius in pace paratur,
Sed premunitus discessit iure peritus

. [H]enricus ibi frater seu Ludewicus³
. ctore cognato iuris^b et hore

a) e corr. c. b) vel ruris.

1) De Theoderico Sapiente sermo esse videtur. 2) Trium regum
Coloniam translatorum. 3) Filii ut videntur Hermanni Sapientis. D.

- 45 res aderant aliqui iuniores
 i sunt inveniando scabini.
 ni latitant hostes inopini
 cantes concludendi queritantes
 sent actores, dum iugulassent
 50 pugiles olim ceu d iles
 orum trucidati progenitorum
 rgit quod fors ad tristia vergit
 entus latitare nec ad mala lentus
 atus licet hiisque not atus
 55 matus Hermannus ad ista atus
 est dictus in nostros
 ipitur ab inermibus et reperitur
 fustis prodest def [u]stis
 fatur, ut abinde ma[gis ti]meatur.
 60 natur hos ledere, tunc atur.
 ucinus Nycholaus^a
 inis ferit illum cuspide is^b
 capite, fit ei mox punct e.
 sortem, sic solvit sangwine mortem.
 65 c infl[atur] sis inferre minatur
 t avidis vim vi propellere, divis
 tutum reperitur lege statutum
 eodem pena feratur
 atur gladio, male digladiatur,
 70 [Corpus ei]us rapitur in templum nec sepelitur;
 itur cognacio, planctus initur.
 [cam]pana pulsatur ad^c fana.
 [Plebs fr]emit urbana, capit arma quasi male sana.
 postes pariter [feruntur] ad hostes.
 75 impletur armatis timetur
 ingentis uti^d nus^e Sapientis
 pars nostra^f salute
 eti fuerant mer[cede] repleti
 erunt quesiti disparuerunt.
 80 lebat, et quisque do[mum] repetebat.
 [ma]teriam sic philosophiam
 [min]istravit sse^g paravit.

4.

Sic tibi, gens stulta, veniunt incommoda multa,
 Consilio fulta non ens, ratione sepulta.
 Sunt tibi nempe viri duo, presul¹ cum Sapiente,
 Ambo quidem miri, factis hic, illeque mente.

a) pape ed. b) finis ed. c) omnia ed. d) incepto ed. e) vel mus (domus?).
 f) persimili salute ed. g) posse ed. 1) Conradus.

- 5 **A**mbos nutriti; diversa per hos meruisti;
 Istum iuvisti, reliquum^a gratum pepulisti;
 Hunc exaltasti te nunc violente^b prementem,
 Illum vexasti te semper iure tuentem.
Fertur adhuc iuvenis presul clamasse sopore:
 10 'Colonie penis ero certa ruina dolore'.
 Annis septenis Sapiens puer est pene mutus,
 Sensibus hinc plenis bona plurima sepe locutus.
Sic Sapiens natus bona subticet et nocitura;
 Ille soporatus ait a se prava futura.
 15 Felix Colonia, si nunc vel acumine mentis
 Hec tibi presagia^c venisse per aspera sentis!
Dum tibi tutor abest sapiens, quem despiciebas,
 Ac oppressor adest; quem tanquam mater alebas,
 Hic te depressit; a te prius ille recessit,
 20 Qui quasi te gessit humeris. Tibi sors mala cessit:
Nutris lesores, expellens utiliores;
 Hinc tibi merores merito metis atque pudores.
 Dum te prudentem mala non faciunt aliena,
 Saltem lugentem doceat modo propria pena!
 25 **Q**uid magis? Elatus dum taliter urbe potitur,
 Omnia prelatus presumit, ibique sopitur
 Lex et libertas, sed totum velle subitur,
 Nec metas certas nec ius servans reperitur.
Tollitur impune, domino datur ad pene plenum,
 30 Per quam commune dandum fuit es alienum.
 Tunc, que facta prius publico cogente necesse,
 Preda patens potius assisia dicitur esse,
Dampnis debebat belli cessare solutis¹,
 Hanc protendebat presul populis quasi mutis;
 35 De qua marcharum recipi bis milia sena
 Ius erat, archarum sunt postea milia plena.
Nec modus aut finis erit hanc predam rapiendi
 Velle prius dominis, nisi desit res cupiendi;
 Quam predam publicam^d qui posse tenent capiendi,
 40 Ut verum dicam, quid non et habent faciendi?
Quondam subtrahere bona publica fit peculatus;
 Nunc neque concutere vi creditur esse reatus.
 Unde quid ecclesie de predis venerit istis,
 Urbi seu patrie recitat post pagina tristis.
 45 Regis principio Wilhelmi queque novata
 Abiurata scio theolonia²; re publicata,

a) reliquū c. b) ita c. c) prestigia e corr. ut videtur c. d) pblicam c.

1) Cf. 2, v. 76.
 p. 151 sqq.

2) De hac re cf. Weizsäcker, 'Rhein. Bund',

- Vidi pontifices tres una Coloniensi,
 Cesaris artifices¹, Maguntino, Treverensi,
Magnates, proceres simul abiurare rapinas,
 50 Ad leges veteres pacis reparare ruinas;
 Urbis Agrippine quod novit sala² repleta.
 Sed celeri fine fuit hec iuracio spreta.
Dum per prelatos nec abit mercatio tuta,
 Est male versatos raptorum turba secuta.
 55 Aurifer et Rhenus, speculo crescente, rapinis
 Fit cito tam plenus, quod nec modus est neque finis.
Postea legatus Hugo³ pape veneratus
 Hos obiurgatus, culpam pandendo reatus,
 Monstrat precisos a papa talia nisos,
 60 Concordes visos absolvit obinde^a recisos.
Pontifices dictos facit abiurare rapinas,
 Et sic astrictos monet inde timere ruinas.
 Qui dum discessit, morbus radice recrescit;
 Pax patrie cessit, iterata rapina virescit.
 65 **F**iunt peiora, dum sperantur meliora,
 Omnibus absque mora; multos nudat brevis hora,
 Et non maiores tantum, sed et inferiores
 Fiunt raptores; corrumpunt crimina mores.
Post hec adveniens rex Richardus, sapienter
 70 Tollere vim cupiens, nequiens regnare potenter,
 Invocat auxilium pape, quod spirituales
 Exercens gladium iuvet illo materiales.
Mandat papa volens, magnos vetat atque pusillos
 Vectigale, dolens magis excommunicat illos.
 75 Que licet est lata sententia seu publicata,
 Est occultata, ne sint ea visa vetata,
Que dedit et prestat assisia non moderata,
 Qua ius^b infestat res publica fitque gravata.
 Si presul scisset, quod abinde fuere futura
 80 Pessima, pressisset hanc, nec esset nocitura^c;
 Et quotcumque malis dedit et confert alimenta,
 [Dum fue]rat talis exactio, dat nocumenta.

1257.

5.

Quo⁴ [poci]us potuit eius sapientia victis
 Parcere, cum potuit signis nocuisse relictis,
 Pseudo permisit tamen has^d habitare scabios
 Partim, dimisit (?) nimis illos esse lupinos.

1260.

a) ita c. b) Quamvis ed. c) nocitura c. d) bis scriptum, sed alterum del. c.

1) i. e. electores? 2) Sala palatium est episcopi Coloniae. D. 3) Annis 1251—1260. in his partibus versatus est; Lacomblet II, p. 376. 485.

4) De rebus a. 1260. sermo est; v. Hagen v. 1223 sqq.

- 5 **Q**ui tunc vidissent sic cedere vilibus aulas
 Urbis, ris[issent] solitos sibi fingere caulas.
 Antea s[arc]inas operantes qui latuerunt,
 Nunc [spar]gunt iuncis cameras, quas incoluerunt.
 Antea bis binos calcant ewangelizantes,
 10 Nunc Agrippinos dominos se glorificantes.
 Antea se pedites inopes formidine fingunt,
 Aurea nunc equites veluti calcaria stringunt.
 Antea qui suberant, pedibus quasi pressa scabella,
 Nunc hiis qui preerant audent indicere bella.
 15 Antea nulla sonis hos concio scire solebat,
 Nunc splendent thronis, ubi nobilitas residebat.
 Antea cum paribus qui consuevere subesse,
 Nunc quasi principibus est hiis parere necesse.
 Antea quos patres medio de plebis alebant,
 20 Nunc viciant matres et conspicuas faciebant.
 Antea pro donis quem cirpea^a tela tegebat,
 Nunc de pavonis pennis frons vela ferebat.
 Antea qui modicis tegmentis templa petebant,
 Nunc variis sericis fulgentes veste tumeant.
 25 Antea per natas, socias quoque lanea nebant,
 Nunc has ornatas generosis anteferebant.
 Antea qui victum querebant arte, labore,
 Nunc dant edictum publicoque fruuntur honore.
 Antea quam ville gradus inferior retinebat,
 30 Nunc veluti Sille plebs tempore cuncta premebat.
 Antea dampnati sceleris quidamque fugati,
 Nunc sublimati fiunt, meritis quasi grati.
 Antea discreto conscendebatur in altum,
 Nunc penitus spreto faciebant ordine saltum.
 35 Antea maiores iuveniles ius docuerunt,
 Nuncque per errores dictant que non didicerunt.
 Antea prelati digno sub honore fuerunt,
 Nunc inhonorati nostrum casum doluerunt.
 Antea nobilitas pia predominatur in urbe,
 40 Nunc mala rusticitas viget et vis tradita turbe.
 Antea non nota magnis plebs est operatrix,
 Nunc claret tota prelati consiliatrix.
 Antea florebat virtus sos,
 Nunc h^b
 45 **H**inc equitum nati fratres de Sande¹ vocati
 Hiis captivati, sunt illico decapitati;
 Quando preces dire festinant morte preire.
 Parentes ire, dant hos sine iure perire.

a) i. e. scirpea. b) reliqua abscisa.

1) Qui alibi de Sandkule. D.

- D**antes se sceleri, cupiunt magis inde timeri,
 50 Sed plus augeri patet hinc odiumque mereri.
 Vindicat id clara cognacio, cui fit amara
 Mors sibi^a non cara, necis ac illacio rara.
Tandem de publico sumptu scelus hoc redimentes,
 Tempore post modico facinus peius facientes,
 55 Sic Hircelinum Gerardum¹ rebus ementes,
 Dampnant, festinum per opus mox interimentes.
Nec valere preces empto deferre cruori,
 Nil siciendo necesse potuit satis esse furori.
 O tam suppliciter rogitantem vidimus illum,
 60 Ut sibi mortis iter vellent differre pusillum,
Quo sua peccata posset purgare luendo
 Trans mare, curata ratione viam faciendo.
 Presentes aderant ibi fratres Theutonicorum,
 Qui prompti fuerant hunc ordinis esse suorum.
 65 **Q**uod licet iratum non vulgus, iure movere
 Urbis prelatum debebat parcere; flere
 Vidimus hunc ob idem, sed factum dissimulavit;
 Non turbare quidem plebem vult, que sibi favit.
Aures obturant precibus; fert unus eorum^{*}:
 70 'Cur tantum durant hec? si sic unicus horum
 Tam de difficili per nos modo mortificatur,
 Tardius ex simili reliquis hec pena paratur'.
Nil iuvat oblatum; vox prevalet impietatum;
 Tamquam dampnatum ducunt hunc decapitatum,
 75 Sanctos orantem, pro nunc rogitare precantem,
 Crimina plorantem, scelerum veniam rogitantem.
Sic alias meritum pro culpis antea factis
 Vir capit interitum; formam dedit exitus actis,
 Sed cor contritum salvat, spem dando salutis.
 80 Hec ortum subitum dant pravis inde secutis.
Summo dicta scio tunc talia verba priorum:
 'Cur ex officio modo non obsistitis horum
 Nisibus, ecclesiam qui tot privando ministris
^b sinistris.

^{*}) Theoderi-
 cus Bein².

a) e corr. c. b) haec abscisa sunt.

1) Cum aliis a. 1259 (1260, Ennen II, p. 148 n.) proscribitur, Lacomblet II, p. 476. 496; sed de eius nece alibi nihil traditum est.

2) Idem est quem post illam seditionem scabinosque eiectos cum aliis scabinum facit Conradus archiepiscopus d. 17. Apr. 1259; v. Lacomblet II, p. 466. D.

IV.

*DIALOGUS CLERICI ET LAICI CONTRA PERSECUTORES
ECCLESiarUM.*INCIPIT DIALOGUS CLERICI ET LAICI CONTRA PERSECUTORES
ECCLESiarUM.

[Clericus]. Licet karacterem quo ego insignitus sum tu non geras nec acceperis, quia tamen gramaticam et eloquium lingue Latine nosti, loqui tecum ac disserere cupio de hac turbela mundi et de persecutoribus ecclesiarum, quos temporibus nostris in eligendo rege principum discordia suscitavit; presertim cum in excommunicatione Adolphi quondam archiepiscopi et in eius depositione non recto tramite processum tibi esse videatur.

Laicus. Istud ego quidem diu iam desideravi, ut cum aliquo tue professionis viro inde conferrem; quia nos laici putamus, quod totum hoc malum ex culpa clericorum sumpserit initium.

Clericus. Quoniam id optime intellexi, quod culpam in nos refunditis, ideo tecum, quia vir prudens videris et rationis capax, inde loqui et te interrogare tibi que respondere cupio; tamen hac interposita conditione, ne commovearis in iram, si aliqua dixerò que tibi non placent, quoniam id non animo te provocandi facio, sed causa ratiocinandi et veritatem eliciendi.

Laicus. Patienter te audiam, et, si potero, de ratione respondebo, dummodo modum non excedas, et ne nimis ad ea progrediaris, que magis rixam quam veritatem eliciant.

Clericus. Cavebo michi; et primum abs te quero: an tu in populo catholico et per universam civitatem Dei, que in terris est constituta, duplicem esse iusticiam, spiritalem scilicet ac secularem, concedas.

Laicus. Absurdum esset, si hoc negarem, ex quo fidem profitear catholicam, et sciam, quod in passione domini nostri Ihesu Christi duo illi gladii mistici utramque hanc iusticiam prefiguraverunt.

Clericus. Bene sentis; et quid tibi videtur: harum una, id est spiritalis, nonne primo loco ad papam, altera, id est secularis, primo loco ad regem pertinet?

Laicus. Quis hoc dubitet?

Clericus. Bene facis, quod id quod facile est facile concedis. Dic michi modo: graves excessus archiepiscoporum, sicut periuria et alia criminalia, ad quem pertinent corrigenda?

Laicus. Ad quem magis quam ad papam, cum alium iudicem in hoc seculo super se non habeant nisi illum.

Clericus. Optime mecum sentis, et nos adhuc bene concordamus, et utinam hoc inter nos diu duret! Dic michi, utrum dominus Adolfus Coloniensis archiepiscopus, quando dominum Ottonem comitem Pictaviensem in Romanum regem elegit, unxit, adque iuravit, quod ipsum contra omnem hominem iuvare deberet coronam imperii optinere: nonne hoc iuramentum inviolatum servare debuit, cum illud sponte et ex consilio fidelium suorum, tam priorum quam terre nobilium, prestitit?

Laicus. Hoc videtur, quod servare debuit.

Clericus. Cum iterum Philippum ducem Suevie in Roman[orum] regem elegit, unxit, adque iuravit, quod ipsum contra omnem hominem iuvare deberet coronam imperii optinere, vivente rege Ottone et regno ab ipso non resignato neque deposito: nonne vel in utroque vel in altero commisit periurium?

Laicus. Hoc puto, quod in altero, quia utrobique iuramentum servare non poterat.

Clericus. Si ergo periurium commisit, sicut fateris: nonne papa, de cuius iurisdictione id erat, eum super hoc punire poterat, si voluit?

Laicus. Poterat quidem, sed nonnisi convictum vel confessum.

Clericus. Nonne confessus erat, quando per litteras suas et nuntios, Capellarium¹ videlicet et alios, pape significavit necessitatem, qua inductus, sicut dicebat, O[ttonem] regem deseruerat et Philippo adhererat; et quod maius est et sufficientius testimonium ad convincendum aliquem quam propria ipsius confessio? Preterea notorium fuit quod fecerat, nec aliqua indigebat questione, nec ipse hodie diffitetur, quin O[ttonem] habeat pro derelicto et ducem Suevie habeat pro rege; merito ergo eum papa propter periurium punivit.

Laicus. Esto, quod merito eum punire poterat. Sed vel ipse vel delegati ab eo iudices nimis festinaverunt ad illius dampnationem.

Clericus. Quare tibi hoc videatur, non video, cum papa in litteris suis² eum mandaverit excommunicatum denuntiari et post hanc denuntiationem infra quatuor ebdomodas, si ad ipsum non accederet, ipse deponeretur et alius in locum suum eligeretur. Nonne satis spacii deliberationis quatuor septimane fuerunt, in quarum ultima si saltem iter arripuisset, nullam puto amplius executores in eum tulissent sententiam? Sed quia prorsus contumax inventus est, et iudices nullam

1) Godefridus Capellarius in charta Adolphi dicitur, Ennen et Eckertz, 'Quellen' II, p. 17. 2) a. 1205, Mart. 13; Böhmer, Reg. pap. nr. 180.

in eo spem habuerunt resipiscendi, ideo sententiam depositionis in eum, expleto sibi proscripto termino, tulerunt¹.

Laicus. Hanc sententiam pro bono pacis poterant distulisse, donec papa melius super hoc consuleretur et periculum terre imminens ei plenius significaretur.

Clericus. Hoc ab eis satis postulatum fuit. Sed ipsi rennuerunt, affirmantes se et honorem suum nullatenus velle in hoc facto periclitari, quia periculum ipsis immineret, si mandatum apostolicum non exequerentur; et sumpserunt exemplum de interdicto Francie, quod papa illi mandaverat, sed executores, quia, sicut illud eis mandatum fuerat, non mandaverant executioni, papa eos graviter inde punivit.

Laicus. Si ipsi depositionem differre noluerunt fortassis propter causam quam dixisti, quare clerici non saltem distulerunt electionem?

Clericus. Ne papa similiter eis sicut iudicibus offenderetur pro dilatione, presertim quia nil securitatis habere poterant emendationis domini A[dolfi], si differrent^a; sed magis ecclesiam desolatam relinquerent; et stultum esse videbatur, ubi nichil spei emendationis haberent, ibi se dampnationis periculo supponerent.

Laicus. Quare non detulerunt appellationi maioris prepositi², qui eam canonice et legitime videbatur interposuisse?

Clericus. Si canonice ac legitime eam interposuit, quare non est prosecutus illam, vel per se vel per nuncium ydoneum? Habeat quod sibi imputet; nos scimus, quod dominus papa electionem ecclesie approbavit, electum suum confirmavit, pallium de corpore beati Petri sumptum ei transmisit; cui in episcopum ordinato et in archiepiscopum confirmato nos filii obedientie obedimus, sicut et vos contradictores facietis, quando resipueritis.

Laicus. Noli hoc dicere; nobiscum enim iniuriose factum est: nobiscum dico, quia, quisquis ego sim, tamen in persona alicuius baronis loquor, et ideo dico: nobiscum iniuste actum est. Si electio enim fieri poterat, illa celebrari non debuit nisi presentibus nobilibus terre, beneficiatis hominibus Sancti Petri et summis officialibus episcopi, quorum est electionem approbare; quod minime observatum est.

Clericus. Fateor hoc, quod, si cathedra sancti Petri solito more vacaret, dies electioni prefigi et nobiles terre convocari deberent; sed quia modo preter morem vacabat episcopatus, et episcopus qui^b erat propter mandatum apostolicum in penam sui excessus depositus, et vos barones sui

a) different c. b) fort. delendum.

1) V. supra Chr. reg. cont. II. a. 1205, p. 175.

2) Engelberti.

excessus fautores et cooperatores eratis, ideo convocari ad electionem non debuistis. Preterea si vocandi essetis, hoc per nuncios fieri oporteret^a. Qui autem vobis hoc nuntiasset, ille suum a vobis tormentum certissime exspectasset. Sed quis libenter vult mori? Tamen electio que facta est non est usquequaque sine nobilibus terre celebrata. Aderat enim comes de Seine¹, maioris ecclesie advocatus, cuius prima vox est in assensu prestando. Aderat dux de Limburg² et alii nobiles quam plures et populus multus nimis.

Laicus. Tu dicis, quia fautores eius essemus et ideo vocari ad electionem non deberemus. Nonne merito ei favere, adherere et servire debemus, cui hominum fecimus et fidelitatem iuravimus?

Clericus. Ita, quamdiu iustum erat; sed quando dominus papa vos ab eius fidelitate absolverat et iuramentum relaxaverat, vos ei de cetero adherere non debuistis.

Laicus. Poterat nos papa a iuramento absolvere, quod nos iuste, licite ac debite prestitimus?

Clericus. Poterat quidem in hoc articulo. Sicut enim dignum ordinare et confirmare potest episcopum, ita et indignum potest excommunicare et deponere. Et sicut eum potest deponere, ita quoque subditos suos ab eius obedientia et fidelitate potest absolvere et ab omni iuramento liberare. Et hoc ex potestate sibi a Deo tradita, veluti textus ewangelii docet, ubi Petro dicitur: *Et tibi dabo claves regni* *Matth. 16, 19.* *celorum.*

Laicus. Sit, quod episcopum, quanto ad ecclesiasticum ius attinet, nobis absentibus quocumque modo eligere possitis: quomodo ducem, cuius est secularis iusticia, sine nobis et nostro consensu nobis preficere poteratis?

Clericus. Patienter audi me, et ego te expediam. Erat aliquando tempus, cum episcopatus Coloniensis et ducatus Coloniensis non ab uno ut nunc, sed a duobus dominis habebantur, et unus illorum archiepiscopus, alter vero dux Coloniensis³ dicebatur; tunc episcopatus, sicut et nunc, non nisi per electionem habebatur, ducatus vero non per electionem, sed hereditario iure per successionem heredum tenebatur; et si quando herede caruit, in manus imperatoris devenit, et ipse cui volebat eum contulit; sicut Otto imperator illum fratri suo Brunoni archiepiscopo et ecclesie Coloniensi in perpetuum concessit. Cum igitur ducatus numquam antehac

a) oporteret c.

1) *Heinricus III*; v. *Winkelman*, *'Philipp und Otto' I*, p. 367 n.

2) *Heinricus*. 3) *Haec minus recte dicta esse, vix est quod moneam. De ducatu Lothariensi Brunoni concesso sermo est.*

per electionem habitus fuisset, nec dux aliquis adhuc hodie per universum imperium a suis hominibus usquam eligatur, sed nec eorum in eius constitutione requiratur assensus, sive dux hereditario iure succedat, sive ab imperatore constituatur: quomodo in eius modo constitutione vobis hoc ius asseribitis, quod sine vobis assumi non debeat, cum ex electione episcopi eius sequatur dominium? Quoniam igitur ducatus ad episcopatum est translatus, non episcopatus ad ducatum; sicut Mûsella dicitur in Renum fluere, non Renus in Mûsellam, et Renus incorporata sibi Mûsella cursum suum servat, ita quoque episcopatus, adiuncto sibi ducatu, quod suum erat optinuit et servavit electionem. Quia vero hec electio penes clerum est, cum episcopus eligatur, nonne^a necesse est, ut dux quoque ex eo statuatur? Quia hii duo principatus inseparabiliter ad invicem sibi sunt connexi et simul ad unam eandemque transsire solent personam, cum episcopum nobis eligimus, ducem quoque digne vobis preficimus. Nichil ergo vobis iniurie fecimus.

Laicus. Miror, quomodo hoc dicere possis, cum preter iuris ordinem actum sit quod fecistis. Vos enim iuris periti et vos librorum manducatores dicere soletis, quod nemo absens iudicandus sit, et vos absentes nos, non citatos nec convictos neque confessos, excommunicastis et terras nostras sub interdicto posuistis. Nonne tibi videtur hec manifesta iniuria?

Clericus. Nos hoc non fecimus, sed iudices domini pape hoc fecerunt, qui tamen iuris ordinem optime servaverunt. Nam ipsi post auditas omnium et singularum ecclesiarum querimonias vos citaverunt et per sufficientes inducias diem in iure comparendi vobis prefixerunt; et cum amplius satis quam necesse esset exspectati fuistis et non venistis, debitam contra vos tulerunt sententiam.

Laicus. Quis nobis hanc citationem denunciavit?

Clericus. Alio modo quam factum est vobis denunciari non debuit; quia iudices domini pape in ecclesia beati Petri, que vestra est parrochialis ecclesia, et in qua sinodum pastoris vestri, id est archiepiscopi, servare debetis ac soletis, vos citaverunt et eam citationem in publico emiservunt. In villis vestris si aliquis citandus est qui intra parrochiam moratur, nonne citatio a sacerdote in ecclesia ante altare emissa sufficit sine aliqua ulteriore denuntiatione? Simili modo et hec sufficere debuit, presertim quia vos intra parrochiam vestram, id est episcopatum, moramini; tota siquidem Coloniensis ecclesie diocesis vestra est parrochia.

a) . . . e in marg. suppl. c.

Laicus. Hoc esse posset, si noster^a archiepiscopus nos citasset; sed quid ad nos de scolastico Sancti Gereonis et de plebanis Sancti Laurentii et Sancte Brigide¹?

Clericus. Quia ipsi iudices sunt domini pape; papa enim vel per se vel per iudices quos delegat in omni ecclesia sua potest exsequi iusticiam. Licet enim archiepiscopi, episcopi, archidiaconi, decani, sacerdotes vocati sint in partem sollicitudinis, solus tamen dominus papa est in plenitudine dignitatis. Unde plenam ubique potestatem habet suam exsequi iusticiam. Citatio ergo horum iudicum ex auctoritate apostolica maior est citatione archiepiscopi, et sic sufficienter estis vos citati. Convicti autem estis ex evidentia facti; quia notorium est. Confessi estis, quia factum non negatis. Et si pro hoc facto non essetis excommunicati, saltem pro eo essetis excommunicati, quod sacerdotes inobedientes et excommunicatos in malicia fovetis, immo ad sacrilegium cogitis et hortamini. Qui miserrimi omnium hominum vobis adulantes non attendunt, qualiter Lucifer de celo cecidit propter inobedientiam et Adam de paradiso expulsus propter inobedientiam, Christus autem propter quod obediens Patri factus est meruit gloriosam resurrectionem et nobilem triumphum de principe tenebrarum; et cum laicus aliquis est excommunicatus, non intromittitur intra parietes ecclesie, et isti infelices audent intrare etiam usque ad sancta sanctorum et tangere sacrilegi sanctissimum corpus Ihesu Christi, quod ex virtute verborum conficitur, que ipsi dampnati ore immundo et labiis pollutis proferunt.

Laicus. Si ita esset sicut tu multiloquio tuo nos territas, nequaquam viri religiosi de omni ordine ita sentirent nobiscum, sicut faciunt monachi grisei², albi, nigri, et non tantum monachi, sed eorum abbates nobiscum stant; preterea clerici litterati, qui sacram paginam noverunt, qui leges ac canones optime noverunt, affirmant, quia nobiscum iniuste actum sit; quorum testimonio plus quam tuo digne credere debemus.

Clericus. Isti sunt et vos estis de quibus dictator ille egregius magister Petrus Blesensis archidiaconus dixit: *Mide regis vicio aures gerunt asini magni rerum domini, quibus adulatio palpat late patulas auriculas et humani bibulas favoris, ausi de se credere quicquid potest fingere vox adulatoris.* Adulatores quippe vestri sunt, qui attendentes ea que sua sunt et non ea que Ihesu Christi, dum vobis propter temporalia blandiuntur, et vos et se ipsos, quia eterna amittunt,

a) pastor corr. noster c.

1) Quos papa iudices constituit a. 1206; v. Böhmer, Reg. nr. 213.

2) Ordinis Cisterciensis, S. Augustini, S. Benedicti.

Matth. 7, 15. decipiunt. Isti sunt, de quibus veritas dicit: *Veniunt ad vos in vestibus ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Quomodo autem ipsi ratione vos ducant, immo quomodo seducant, satis apparet in depositione abbatis illius de Monte¹; qui de generali concilio suo^a rediit destitutus propter errorem, quem inter vos seminaverat, et prevaricationem mandati apostolici super interdicto, quod predicti iudices servari preceperant, quorum^b auctoritatem vos nullam reputatis.

Laicus. Si vos iusticiam defenditis et nos^c eam impugnamus, si causa vestra Deo placet et nostra displicet, si vos tanquam Machabei pro lege Dei statis et nos tanquam Lisias et Gorgias eam persequimur: cur nos peccatores ubique prosperamur et vos iusti deficitis? Cur, ubicumque caput ad bellandum exseritis, vestri bellatores in manus nostras traduntur? Vos suffragia sanctorum imploratis, vos patronos portatis, vos aures populi crebris predicationibus obtunditis, et dampna vestra multiplicantur et crescunt: puto, quod non iuste iudicatis, filii hominum, vos iustos et nos iniustos reputando.

Clericus. Augustinus in quarto libro de civitate Dei dicit: *Hec est communis querela omnium iustorum, quare malis tantum liceat;* et postea subdit: *Quod iustis ab iniquis dominis irrogatur, non est pena criminis, sed examen virtutis.* Verum est, actus vestri prosperos habent successus, et ideo nobis insultatis. Rex Antiochus iustus non erat, et tamen prosperitate floruit. Iob iniustus non erat, et flagellum passus est. Attila, qui erat flagellum Dei, sicuti et vos estis, inpugnandis urbibus et debellandis populis, leto fruebatur eventu, et tamen tandem datus est in manus Ezii patricii. Iulianus apostata persequens fideles, tandem compulsus est dicere: 'Vicisti, Nazarene!' Quid exultatis, miseri, quid extollitis in altum cornu vestrum? Si vobis ad tempus fortuna blanditur, nonne ceca est? nonne sedet in rota? Cito convertitur, cito ad ima trahit; et utinam non ad abyssum! Redite ad cor, revertimini ad ubera matris ecclesie, que leto vultu, si redire volueritis, vos suscipiet, quia gaudium est angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente. Deus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ille vos illuminet et auferat velamen de cordibus vestris, ut nobiscum valeatis videre rectum! Quod ipse prestare dignetur qui cum Patre et Spiritu, qui vivit et regnat d^d.

a) vocabulum deesse videtur officio vel simile. b) quarum c. c) non c. d) deus? dixi B.

1) Altenberg; cf. Winkelmann l. l. p. 399 n.

V.

EX EPISTOLIS GUIBERTI GEMBLACENSIS AD PHILIPPUM
ARCHIEPISCOPUM COLONIENSEM DATIS.

1.

Ea mente veni Coloniam, ubi vos per id temporis ^{Cod. Bruz. f. 195'.} diligenter investigans esse compereram. Et ecce dum fluctuationem nitor evadere, pene mihi visus sum incurrisse naufragium, nec multum aberat, quin penitus a spe mea deciderem, quia inveni vos tot septis a publico conspectu interclusum, tot curarum molibus oppressum, ut nec vel modica mihi facultas vobiscum loquendi vel saltem aliqua videndi vos copia occurrere posse putaretur. Hinc assidebat ^{1181.} cardinalis legatus Romanae curiae dominus Petrus Papyensis, aecclesiasticis negociis, que preter presentiam vestram terminare vel nolebat vel non valebat, vos interesse deposcens, hinc astabant vel magis irruerant duces, comites et totius provinciae magnates cum fere innumerabili militum et clientum multitudine, quos undecumque eo contraxerat imperatoris et vester diu prenuntiatus et cotidie suspectus et citissime necessarius pro aecclesia in pace tuenda in expeditionem Saxoniam contra singularem et ferum aprum illum devastatorem vineae Domini¹ egressus, aliis de cubiculo in cubiculum, de consilio in consilium vos trahentibus, aliis expensas, aliis redemptionem oppigneratorum exigentibus, aliis incertam exercitus educationem prestolantibus. . . . Sequebatur vos multitudo procerum et impingebant in ostia, invitis et non valentibus arcere illos ostiarii. . . .

2.

. . . . totum negotium, pro quo Leodii conventus iste pro-^{f. 210.}cerum collectus est, ad aecclesiae utilitatem inflectatis et dissensionum tempestates, quae horride imminet, in tranquillitatem convertatis. . . .
. . . ut non solum presens procerum conventus, sed et imperialis aula et imperator ipse de corde et ore vestro pendeat. . . .

3.

Nam et preterito anno in quadragesima magno Leodii^{f. 214.} adunato procerum conventu, inter duo regna iam graviter ^{1182.} dissidentia, ne ulterius in alterutrum moverentur, oppitulante vero pacifico summi Regis Filio pacem solidam restituisti² et civitatem ipsam stultis et interminatis quorundam questionibus ex fide et misteriis ipsius fidei ortis perturbatam ad unitatis catholice consensum revocando correxistis et nudius tercius iterato adventu et excursu prolongato, inter duos principes, ducem scilicet Lovaniensem et comitem Hayno-

1) Henricum Leonem intelligit.
a. 1182, SS. VI, p. 420.

2) Cf. Sigeberti Cont. Aquicinct.

nensem, vehementer in se concitatos et nichil aliud quam
 1183. prelia in alterutrum meditantes, positis ad dimidium fere
 annum treugis¹, merentibus leticiam et pre expectatione
 imminentium malorum trepidantibus desideratam securitatem
 reddidisti. Nec eo pacis initiate contenti stare loco speciosi
 pedes^a vestri, speciosi pro eo quod currebant ad euangeli-
 zandam pacem, impatientes more et ignari ignavie, in ulte-
 riora festinarunt, ut comitem quoque Flandrensem et pre-
 dictum Lovaniensem ducem², virum quondam inclitum et
 comitem Durachii, nunc autem Dei iudicio morbo lepre
 respersum, inique, ut pluribus videtur, exheredantes et
 affligentes ab iniusta rerum illius invasione conventos revo-
 caretis. Obliti namque ambo pariter verborum Ysaie
 et super dolorem vulnerum eius hoc addebant, ut ex in-
 commodo illius sua commoda augentes, spoliatum faculta-
 tibus reddituum, quos ad sustentandam egritudinis sue
 miseriam, relicto comitatu, sibi retinuerat, egentem et gemen-
 tem relinquerent. Vos autem mediam equitatis tenendo
 viam, ut requiescere faceretis dominum, qui in membris suis
 vel paupertate vel infirmitate squalentibus tribulatur, pia
 compassione refecistis lassum, iudicastis iustitiam et eripulistis
 inopem de manu fortiorum eius, egenum et pauperem a diri-
 pientibus eum, ipsorumque calumpniatorum iniusticiam et
 elationem iudicii presentis et futuri intentatione et obiectu
 rationis et auctoritatis vestre pondere compressistis et rede-
 gistis in penitentiam.

VI.

OLIVERI RELATIO DE EXPEDITIONE DAMIATINA.

RELATIO MAGISTRI OLIVERI COLONIENSIS SCOLASTICI DE
 EXPEDITIONE IHEROSOLIMITANA.

Venerabilibus dominis archiepiscopo, prioribus et toti
 clero Coloniensi servus crucis empticius Oliverus peccator,
 dictus^b Coloniensis scolasticus, vitam bonam et exitum
 felicem. Letamini cum Ierusalem et exultate in ea omnes
 qui diligitis eam, quia possessio patriarcharum, alumpna
 prophetarum, doctrix apostolorum, quondam libera, post
 multa suspiria, post gemitus et planctus iam respirat in spe,
 que adhuc captiva tenetur in re. Sane que oculis nostris
 vidimus et auribus audivimus ac veraciter intelleximus,
 vobis ad solatium scribere visum fuit utile.

a) sp. pdes v. speciosi c. b) ita c. distinguit.

1) Cf. Gisleberti Gesta com. Hanon., SS. XXI, p. 534 sqq. 2) Gode-
 fridum, qui a. 1183. Durachium destruxit.

1. Anno gratie 1217, sexta feria post festum omnium^{1217.}
 sanctorum patriarcha Ierosolimitanus cum magna devotione^{Nov. 3.}
 cleri et populi tollens vivifice crucis lignum, profectus est ab
 Acon in castra Domini, que iam precesserant Recordanam.
 Hoc autem dulce lignum post Terram Sanctam perditam
 reverenter repositum, diligenter servatum est usque ad hec
 tempora. Imminente siquidem conflictu Sarracenorum cum
 christianis, cogitaverunt prudenter christiani lignum in duas
 partes dividere et partem unam ad prelium deferre, que
 ibidem perdita fuit, et partem aliam reservare, que nunc
 exhibetur; cui rex Ungarie et dux Austrie de loco castro-
 rum progressi nudis pedibus occurrentes, deosculati sunt
 eam, cum tali signo obviam euntes soldano Babilonis, cuius
 filius Coradinus iactaverat se pugnaturum cum christianis
 qui Acon fuerant congregati. Ideoque ordinatis aciebus,
 obviam ipsi processimus per planum Fabe usque ad fontem
 Tubanie, multum ea die laborantes, premissis etiam explo-
 ratoribus. Pulvis ascendens a longe adversariorum motum
 indicabat; sed incerti fuimus, utrum contra nos an fugiendo
 properarent. Sequenti vero die secus montes Gelboe, quos^{Nov. 4.}
 habuimus ad dexteram et paludem ad sinistram, incedentes,
 venimus Betsaidam, ubi castra fixerat adversarius. Sed
 trium regum, Ungarie videlicet, Ierosolimitani et Cipri, non
 sustinens presentiam, fugiens terram christianis vastandam
 reliquit. Unde Iordanem transeuntes in vigilia beati Martini,^{Nov. 10.}
 corpora nostra pacifice lavimus, et quievimus per biduum.
 Deinde secus litus maris Galilee tres mansiones fecimus,
 peragrantes loca in quibus Salvator noster conversatus est,
 aspicientes Betsaidem civitatem Andree et Petri, tunc ad
 casale modicum redactum. Demonstrata sunt loca ubi
 Christus discipulos vocavit et supra mare siccis pedibus
 ambulavit. Desertum transivimus et loca ubi Dominus turbas
 pavit et ubi cum discipulis post resurrectionem manducavit.
 Et sic per Capharnaum, in iumentis infirmos nostros por-
 tantes, reversi sumus Acon cum preda et multitudine capti-
 vorum. Episcopus autem Aconensis parvulos captivos, quos
 prece vel precio potuit optinere, baptizavit, et distribuens
 inter religiosas feminas, litteris applicuit.

2. In secundo equitatu adivimus montem Thabor, ubi
 primo aquarum inopiam, postmodum per modicam fossionem
 invenientes, copiam pabuli et victualium habundantiam habui-
 mus, ibique Sarracenum impuberem ad nos descendentem
 baptizavimus. Porro prima dominica adventus Domini per^{Dec. 2.}
 tubam euangelice lectionis: *Ite in castellum quod contra*^{Matth. 21, 2.}
vos est, gloriosus ascensor montis eiusdem invitavit nos ad
 laborem; precessit patriarcha cum vexillo crucis, episcopis

^{1217.} infulatis et clero per clivum montis orantibus et psallentibus. Verum licet mons ab omni parte preruptus sit et excelsus valde et quasi impossibilis ad ascendendum extra semitam tritam, milites tamen et satellites, equites et pedites viriliter ascendentes, primo inpetu straverunt castellanum unum et admiraldum^a cum aliis multis, qui portas castri egressi fuerant ad defensionem montis. Ceteris autem in stuporem versis ac intra menia receptis, quo hominum consilio vel Dei iuditio ab inpugnatione castri desierint et inglorii descenderint^b, ignoro. Hoc tantum scio, quod divinorum iudiciorum abissus humane mentis oculis penetrari non potest. Vehementer eciam opinor, Christum sibi soli triumphum montis reservasse, quem cum paucis discipulis ascendit, gloriam sue resurrectionis ibidem monstrando.

3. In tercio equitatu, cui patriarcha cum signo crucis et sacri episcopi non interfuerunt, multa dampna et incommoda tam per latrunculos atque furtivos incursus quam hiemis
Dec. 24. asperitatem perpassi sumus, presertim in vigilia nativitatis domini nostri Ihesu Christi et nocte sequenti, in qua gravissimam tempestatem sustinuimus. Que nisi abbreviata fuisset,
^{1218.} propter inopiam lignorum et vestimentorum penuriam magnam
Febr. 2. partem exercitus extinxisset in finibus Tyri et Sydonis iuxta Sareptam.

4. Post hec milicia Domini quadrifaria divisa est. Reges Ungarie et Cipri cum magna multitudine peregrinorum et dampno Terre promissionis Tripolim profecti sunt. Rex Cipri adolescentulus modico tempore post in Tripoli mortuus est. Alia pars exercitus pigrorum et timidorum et eorum qui procumbentes ad terram pleno ore de habundantia temporalium bonorum biberunt remanserunt Acone usque ad passagium vernale. Rex Ierosolimitanus et dux Austrie cum Monasteriensi et Traiectensi^c aliisque episcopis castrum Cesariense Palestine semidirutum viriliter in brevi firmaverunt, per quod Deo dante eadem civitas recuperabitur. In basilica principis apostolorum festum purificationis patriarcha cum sex episcopis sollempniter celebravit. Templarii vero cum paucis auxiliatoribus peregrinis et hospitali de domo Theutonicorum castrum filii Dei, quod olim 'Districtum', nunc 'Castrum peregrinorum' a quibusdam appellatur, edificare ceperunt, quod positum est in episcopatu Cesariensi inter Chayphas et Cesaream. Cuius situs talis est. Promuntorium magnum et altum mari imminet, munitum naturaliter scopulis versus occidentem et austrum et septentrionem. Modico terre spatio turris ad orientem dudum posita est,

a) admirandum corr. admiraldum c.

b) descenderit c.

c) Tracict. c.

a Templariis edificata et possessa tam gwerre quam treu-1218. garum tempore. Fuit autem fundata propter latrunculos, qui in via stricta peregrinis ascendentibus in Iherusalem insidiabantur. Propter hanc causam 'Districtum' fuit appellatum. Porro toto fere tempore quo Cesariense castrum firmavimus et consummavimus Templarii ex adverso montis fodientes magnisque sumptibus laborantes, tandem ad fundamentum primum pervenerunt. Ubi murus antiquus^a et spissus et longus apparuit. Argenti eciam moneta modernis ignota in vase fictili non modica inventa est. Deinde in anteriori parte fodientes, alium murum priori breviorum invenimus. Postmodum fontes 9 largas aquas effundentes aperti sunt. Ibidem eciam lapidum et cementi copiam Dominus ministravit. Ante fontem^b castri due turres edificantur de lapidibus quadris tante quantitatis, ut lapis unus vix a duobus bubalis in curru trahatur. Longitudo turris centum pedes habet et amplius, latitudo septuaginta quatuor. Utraque turris duas habebit testudines, secundum quas altitudo disponitur. Inter utramque turrin murus novus consummatus^c est, et miro artificio equites armati ascendere possunt et descendere per gradus intrinsecus. Huius edificii prima est utilitas, quod conventus Templariorum educendus de peccatrice et omni spurcitia plena civitate Acon in huius castri presidio manebit usque ad liberationem matris fidei Iherusalem. Soldanus cum multitudine Sarracenorum hoc castrum agrediens, ut incia munitionum destrueret vel occuparet, virtute Altissimi repulsus recessit. Castrum hoc bonum habet portum, piscariis, salinis, lignis, pascuis et agris fertilibus habundat, nec est multum remotum a monte Thabor. Unde creditur quedam causa fuisse destructionis castri Thabor ab ipsis Sarracenis facte, quia nec seminare nec metere secure poterant propter habitatores castri filii Dei.

5. Anno gratie 1217^d, postquam coggonas ad portum¹²¹⁸. Acontanum applicuerunt, sine quibus non expediebat exercitum navalem in Egiptum dirigere, rex et patriarcha cum duce Austrie ac Templariis et Hospitalariis consilio Spiritus Sancti, sicut creditur, expeditionem voverunt, iuramento confirmantes eandem. Unde accidit, ut in ascensione Domini, quando naves ingredi debebant iurati, ex insperato *Mai. 24.* viginti tres coggonas subsequentes applicarent. Porro cum classis congregatio apud predictum castrum indicta fuisset et maiores locum et diem observarent, classis ipsa Christo duce prosperis ventis usa Damiatam infra triduum applicuit et absque christianorum sanguinis impensa terram hostilem

a) antiquus c. b) frontem Ecc. c) consummatus c. d) 1218. Ecc.

1218. viriliter occupavit, sine capitaneis, qui paulisper morati propter dictam causam nondum advenerant. Fixa sunt tentoria inter mare et Nilum cum admiratione magna subsequentium. Incredibile siquidem videbatur, terram capi posse sine labore maximo et periculo. Erecta sunt postmodum instrumenta bellica contra turrin Damiate famosam, que capud unum catene continebat, reliquum^a una turris civitatis ad claudendum fluvium, ne naves ascenderent christianorum. Sed preter spem nostram et adversariorum timorem per partem alvei, que est inter turrin et terram versus castra militie christiane, galeide sursum ducte sunt, licet turris defensores iaculis et lapidibus transitum prohibere niterentur. Constructe sunt postmodum due scale super duos coggonas, que cum traherentur ad turrin, et ut putabatur turris per eas posse capi, cum dolore nostro magno et stultorum blasphemia malus, in quo suspensa fuit scala Hospitaliorum, confractus cecidit cum suo pondere. Et paulo post scala ducis Austrie similiter decidit, fortes agonistas Christi deorsum precipitans et per martirii palmam ad celos elevans. Navis vero tertia, quam de elemosinis preparari fecimus cum propugnaculis in circuitu, cum castellulo munito in summitate mali sine scala, quam verebamur suspendere, timentes quod in aliis accidit: eadem tamen hora^b cum velo delata est ad pontem, ubi gravia dampna per balistarios, quorum copiam continebat, Sarracenis intulit. Ex adverso machinarum ictus inportunos sustinuit, cum magno tamen honore christianitatis, licet igne Greco correpta fuisset, plena sagittis intus et foris, ad locum suum, salvis omnibus qui in ea pugnaverunt, exceptis paucis mortuis et sauciatis, non sine admiratione multorum reducta quievit. Postmodum considerantes, quod turris fortitudo nec machinis nec petrariis nec trabuculo nec castro propter aque circumfluentis profunditatem nec fame propter vicinitatem nec suffossione^c propter operis spissitudinem et angustiam insule de facili posset capi, Deo nobis demonstrante, duos coggonas conpingi fecimus et instar castris fortissimi communiri, Theutonicorum et Frisonum in hac re consilio maxime usi et auxilio. In summitate quatuor malorum castellum ereximus tabulis in quadrum compactum, opere reticulato contextum, contra machinas coriis obductum; contra furorem ignis subtus scala suspensa fuit fortis et lata tante longitudinis, ut triginta cubitis proram excederet. Adeoque firmum et consummatum opus apparuit, ut ad petitionem nostram principes exercitus nuntios suos dirigerent ad videndum et indicandum, utrum aliquid operi deesset, quod sumptibus

a) reliquum c.

b) ora corr. hora c.

c) suffossione c.

ac sensibus emendari debuisset humanis. Qui contemplantes ^{1218.} opus intus et foris, superius et inferius, asserebant, se nunquam tale ingenium super aquas de lignis edificatum vidisse. Interea Sarraceni suas machinas contra talem machinam erexerunt, ponte fluminis tripliciter et ut putabant indissolubiter contexto. Sed benedictus Altissimus, qui potentiam suam in arida demonstrat et per aquam! ictibus machinarum nostrarum commotum^a, per mergulum, qui nocturno labore sub aquis funes fundamenta pontis retinentes sagaciter incidit, pontem versus turrin dissolvit. Unde properandum erat, antequam reparari posset. Itaque supplicatione processionaliter nudis plantis usque ad lignum dominicum premissa, cum multa difficultate et periculo dictum instrumentum ad latus aquilonare turris anchoris et funibus applicitum, sex machinarum terribiles ictus sustinuit continuos et iacula grandinis instar. Nec minori periculo navis cum castellulo, de qua mentionem fecimus, ad pedem turris collocata substitit, virtute^b Theutonicorum et Frisonum ab^c igne Greco, qui eminus et cominus iniectus pavorem incutere potuit, per liquorem acetosum et sabulum extinctus, timorem excussit ad tempus. Iacuit patriarcha prostratus ante lignum crucis in pulvere, stans clerus in albis nudis pedibus magnis vocibus clamans in celum. Cum autem extremitas scale iam turrin attingeret, a defensoribus ipsius ignis suppositus in flammis lucidas erupit. Cumque christiani concurrerent ad ignis suffocationem, suo pondere capud scale depresserunt, adeo ut pons tornatilis, qui maiori annexus fuerat, inclinaretur, et vir fortis ac bonus, qui signum ducis Austrie gestabat, corrueret, glorioso martirio coronatus. Sarraceni vero signum cadentis tulerunt. Babilonii se vicisse putantes, voces insultantium geminabant. Inclinata scala minante ruinam, flammis eciam terribiliter crescentibus et nostris iam dorsum hostibus ostendentibus, exercitus christianorum complois manibus fletu rigans facies et tundens pectora et ad terram prostratus, Regem glorie et gloriosam virginem Mariam et specialiter sanctum Bartholomeum interpellando, auxilium divinum precabatur. Elevavit itaque scalam divina pietas, et ad elevationem manuum in celum extinxerunt ignem fidelium lacrimae. Sicque nostri resumptis viribus stantes in scala, defensores turris^d gladiis, lanceis, sagittis et aliis bellicis instrumentis viriliter impugnaverunt. Miles quidam iuvenis Leodicensis dyocesis primus turrem ascendit. Friso quidam iuvenulus flagello connexo catena ferrea ad dexteram

a) commotam c. b) substitit. Virtute c. c) ita c.; sed locus ut videtur corruptus.
d) d. t. bis scriptum, sed semel deletum. c.

1218. et ad sinistram fortissime percussit. Alii post alios successerunt, superatis hostibus. O ineffabilis Dei pietas! o inexplicabilis christianorum hilaritas! Post rugitum et planctum gaudium vidimus et triumphum, *Te Deum laudamus, Benedictus dominus Deus Israel* et alia cantica gratiarum letis vocibus exultantes. Currentibus nobis ad crucem sanctam, rex festinus de equo descendit, et toto corpore ante ipsam prostratus, grates Deo, quantas potuit, non quantas debuit, triumphatori Christo Ihesu referebat exultans. Et ecce Sarraceni, qui in inferiori parte turris latebant, igne subposito superficiem eius ligneum combusserunt. Victores nostri vim ignis sustinere non valentes, regressi sunt super scalam. Interim pons, qui in inferiori parte operis preparatus fuerat, demissus erat ad turris pedem angustum, per quem armati de navi descendentes, malleis ferreis ianuam turris aggressi sunt, defendentibus eam Sarracenis intrinsecus. Stabat autem utrumque instrumentum super coggones edificatum

Aug. 31? immobile, anchoris et funibus fixum, ab hora nona ferie 6. usque ad horam decimam sequentis sabati continuis machinarum ictibus expositum. Resiliebant tamen lapides magni a castello firmissime munito, licet scala cum inferiori castro multipliciter concuteretur. Tandem conclusi in turri colloquium petentes, se dediderunt sub pacto vite. Quidam tamen se per fenestram precipitantes, per fluvium qui enatare poterant evaserunt^a. Extincti sunt in turri circiter centum captivi. Inventa sunt in ea multa spolia, et tunc demum apparuit nobis fortitudo turris intrinsecus multipliciter testudinata. Gaudeamus igitur et exultemus, quia clavis Egypti nobis data est et precipuum cornu Babiloniorum illic^b nobis est collatum. Spes eciam maxima^c capiende

Luc. 11, 17. civitatis promissa, maxime cum voce veritatis dicatur: *Omne regnum in se divisum desolabitur*. Inter Sarracenos enim plus quam civilia bella geruntur.

6. Post¹ captam siquidem turrem in profundo fluminis^d sitam Saphadinus inveteratus dierum, malorum dolore, sicut asseritur, tactus nimio, exheredator^e fratrum suorum et usurpator regnorum Asie, mortuus est et sepultus in inferno. Postmodum in festo sancti Dyonisii Sarraceni cum galeidis^f armatis improvisi venientes, et principalia castrorum, ubi Romani tentoria fixerant, invadentes, modica manu christianorum repulsi sunt^g ad galeidas, qui gladios persequentium et fluminis voraginem

a) superscr. c.

b) illis? c.

c) maxime corr. maxima c.

d) Nili fl. cod. Lugd.

e) et peremptor fratrum L.

f) galeis et loriceis armati L.

g) recurrentium

celeriter ad galeas L.

1) *Sequentia ex altera epistola Engelberto archiepiscopo data, quam edidit Gelenius p. 329. Epitomen continet historia cod. Lugd., ex qua pauca tantum enotavi.*

evadere potuerunt. Sicut enim olim Egyptii in aquis vehementibus ^{1218.} maris Rubri sic in Nilo submersi sunt circiter ad mille quingentorum numerum, sicut a Sarracenis postea didicimus. Sane in festo sancti Demetrii, qui frater uterinus beati Dyonisii fuisse dicitur, summo ^{Oct. 26.} diluculo castra Hospitaliorum^a invaserunt hostes et modicum dampnum nobis inferentes, per expeditos equites nostros fugati sunt ad pontem, quem procul a nobis in superiori parte fluminis construxerant, et ibidem interempti sunt ad numerum quingentorum, sicut a transfugis intelleximus.

7. Porro, quia multi^b de populo christiano placuerunt Domino, necesse fuit, ut temptatio probaret eos. Ionas pro angustia tempestatis in mare missus et ventre piscis conclusus probatus rediit ad aridam; apostolus triplici naufragio tribulatus evasit: populus Domini, premissa triduo ieiunio, quod clerus in pane et aqua servavit obedienter, et multis processionibus ordinatis, a venerabili domino Pelagio Albanensi episcopo, apostolice sedis legato, temptari meruit. Nam in vigilia sancti Andreae apostoli media nocte intumuerunt fluctus maris crescentes ^{Nov. 29.} et excursus terribilem facientes usque ad castra fidelium, ab alia parte fluvius^c inundans nos occupavit incautos. Natabant tentoria, perierunt cibaria, pisces fluviales et marini se quasi nichil timentes cubiculis ingerebant, quos manibus nostris cepimus, quibus tamen deliciis carere volumus, et nisi consilio Spiritus Sancti ante provisum fuisset in fossato, quod tamen in alios usus factum fuerat, mare coniunctum flumini homines cum iumentis, naves cum armis et victualibus detraxisset ad hostes, nec tamen hoc periculum evaserunt quatuor coccones, super quos edificata fuerunt propugnacula ad capiendam civitatem, qui uno impetu cum quinta navi, que inter eos herebat, ad oppositam ripam vi ventorum precipitati, ante oculos nostros sunt igne Greco combusti. Pepercit Dominus operibus Fresonum^d et Theutonicorum, quibus turris capta fuerat; naves onerariae, que in portu maris stabant, ruptis repente funibus perierunt. Duravit hec tempestas per triduum continuum. Quo elapso, Dominus, qui consolatus est nos in tribulatione nostra, imperavit ventis et mari^e, stare faciens ipsum a fervore suo. Invasit preterea multos de exercitu quedam pestis, contra quam phisici nullam ex arte sua medelam invenire poterant. Dolor repentinus pedes invasit et crura^f, et coniunctim caro corrupta gimgyvas^g et dentes obduxit, masticandi auferens potentiam. Tibias quoque terribilis nigredo fuscavit. Et sic longo tractu doloris afflicti, plurimi cum multa patientia migraverunt ad Dominum. Quidam autem usque ad tempus vernale durantes, beneficio caloris liberati evaserunt.

8. Post dictam tempestatem naves parabantur ad transitum fluminis; que cum magno periculo sursum ascendentes, inter civitatem et turrem captam machinis et igne Greco cum iaculis plurimum sunt inpedite. Unde accidit, ut una navis Templariorum, vi torrentis rapta, prope ripam civitatis precipitaretur ad hostes. Qui cum barbati^h et uncis ferreis ipsam inpugnaverunt diutius, ignem Grecum cum lapidibus desuper de turribus proicientes. Sed cum sic prevalere non possent propter defensorum audaciam, certatim navim ascendentes, precipites in eam

a) Templariorum L. b) q. christiani populi multitudo Deo placere probabatur, huiusmodi flagello meruit castigari. In vigilia L. c) fluminis c. L. d) Fr. et Th. laboribus quibus in capienda civitate desudaverant L. e) m. et reddita est serenitas L. f) iuncturas crurium L. g) gingivas L. h) barbottis L.

1218. descenderunt ad Templarios. Ubi cum diutius pugnaretur, tandem navis perforata, sive ab hostibus sive a nostris incertum habemus, profundum petiit, submergens Egyptios cum christianis, adeo ut vix summitas mali super aquam appareret^a. Et sicut Samson plures stravit moriens quam vivens, sic etiam isti vere martyres plures secum traxerunt in aque voraginem, quam gladiis interficere potuissent. Cives autem Damiate cruentam victoriam suam fere 7 planxerunt diebus^b. Exinde pontem reparantes, aperturam adeo reliquerunt angustam, ut naves nostrae sine periculo transire non possent. Theutonici vero et Fresones zelo iustae indignationis accincti, cum minori^c navi, cuius ministerio turris fuit capta, quam Gallici Sanctam Matrem appellant, pontem viriliter invaserunt, auxilium non habentes nisi de celo. Pauciores^d autem viri quam decem de gente predicta contra omnem fortitudinem Babyloniorum pontem ascendentes, spectante multitudine christianorum et hanc audaciam plurimum extollente, fregerunt eundem et sic cum quatuor navibus, super quas erat pons fundatus, reversi sunt cum triumpho, liberam viam et apertam sursum velificantibus relinquentes.

9. Hiis^e ita gestis, Sarraceni periculum quod eis imminebat attendentes, ripam oppositam nobis fossatis et argillosa materia cum propugnaculis ligneis altis munierunt, machinas et petrarias^f locantes ibidem, nobis spem auferentes^g per locum illum transeundi. A casali vero, quod per miliare fere distat a civitate, ubi hec nova munitio terminabatur, per transversum fluminis navium immersiones fecerunt cum palis infixis gurgiti. Nichilominus apostolice sedis legatus, desiderium bonum habens obsidendi civitatem, naves superius congregatas urgebat ad transitum. Unde cogones propugnaculis et castellulis, viris etiam armatis muniti, cum galeidis et aliis navibus sequentibus Christo duce predictas immersiones evaserunt. Hostes autem dissimulato metu tres ordines armatorum stationi navium nostrarum contraposuerunt, unam peditum super ripam cum clipeis quos thargyas^h appellant lineariter ordinatam, secundam post dorsum illorum similem priori, tertiam equitum longam et terribilem, ictibus lapidum et telorum plurimum vexando stationem christianorum. Sane nocte sollempnitatis sancte Agathe virginis, cum coadunatusⁱ esset populus fidelium, qui sequenti die transiturus erat, pluvie et venti multum difficultatis et discriminis addiderunt nostris. Sed fidelis Deus, qui non patitur suos temptari super id quod possunt, respiciens ad castra servorum suorum, quod secundum inferiores causas difficile fuerat vel impossibile, convertit in facilitatem et gaudium, sue virtutis innovans miracula. Post mediam siquidem noctem tantum pavorem soldano Babilonis et satrapis^k eius incussit, ut, relictis castris, ignorantibus etiam Egyptiis, quos ad resistendum ordinaverat, in sola fuga spem poneret. Quidam apostata, qui multo tempore christianorum legem transgressus cum soldano militaverat, stans in ripa Gallice clamabat: 'Quare moramini? Quid trepidatis?'^l Ecce soldanus abiit'. Et hec dicens, se in navicula christianorum recipi rogavit, ut in potestate eorum positus fidem dictis faceret. Summo itaque diluculo cum inchoatum esset offitium misse per oratoria christianorum

1219.
Febr. 5.

a) vix a. L. b) ita Ecc.; d. pl. G.; quinque diebus L.; deest c. c) minima navi galia noncupata pontem L. d) et viri non plures quam decem cum Dei adiutorio L. e) littera H rubro scribenda deest c. f) petrarias c. g) auferre gestiebant L. h) tarchias L. i) coaddun. c. k) catervis L. l) Quid esuritis add. L.

Gaudeamus omnes in Domino, nuntiata sunt hec regi, legato et aliis. Egyptiis itaque fugientibus, nostri certatim et alacriter absque omni impedimento hostium et sanguinis impensa transierunt. Sed^a adeo limosa et profundioribus locis difficilis fuit ad applicandum terra hostilis, ut vix equi sine sessoribus et sellis eiectionibus^b possent ascendere. Templarii preduces in ascensu equorum, erectis signis, propere cursu ad civitatem festinaverunt, sternentes impios qui de^c portis egressi venientibus obviaverunt. Non 'gloriabitur securis contra eum, qui secatur in *Es.* 10, 15. ea, neque serra contra eum qui trahit in ea'. Miraculum istud cui equiparabimus nisi ei quod legitur de Bennadab rege Syrie, qui obsedit *3. Reg.* 20. Samariam artans eam plurimum, cui Dominus tantum inmisit terrorem, ut relictis castris fugeret? Et sicut per leprosos, qui erant in introitu porte, illa fuga Sirorum nuntiata fuit Samaritanis, ita per leprosum in anima, prefatum videlicet apostatam, nuntiata fuit Egyptiorum fuga. Et sicut ille populus Samaritanorum spolia in castris Syrorum relictia collegit, sic noster exercitus tentoria et manubias fugientium diripuit, targyas plurimos et omnes [galeidas^d] cum barbotis et aliis navibus, que infra casale usque ad civitatem inveniebantur, cum aliis spoliis victores occupaverunt. Multi bellatores relictis uxoribus ac parvulis propter^e inopinatum transitum fugerunt de Damiata, et sic per girum firmiter obsessa est civitas. Per^f desidiam autem et inertiam eorum quorum nomina Deus scit factum est, ut hostes resumptis viribus et animis, adveniente etiam Coradino cum Alapinis, cum magna multitudine locum occuparent, a quo nostri transitum miraculosum fecerant. Et sic nos obsidentes civitatem ipsi periculosius obsederunt, et nisi per divinum consilium prima castra, que erant inter mare et Nilum, retenta fuissent, maxime per Theutonicos et Fresones, portus nobis ablatus fuisset, et negotium plurimum periclitatum vacillasset. Ut autem miraculum transsitus magis claresceret ac soli Christo firmiter ascriberetur, ad tantam Sarraceni pervenerunt temeritatem, ut diluculo sabbati ante 'Oculi^g mei semper^h', nobis tale periculum non providen- *Mart.* 9. tibus, cum multitudine gravi propius accederent et usque in fossatum se precipitarent; sed divino auxilio cum gravi dampno equitum et equorum repulsi sunt.

10. Anno gracie 1219¹. regina civitatum Ierosolima destructa est a Coradino, filio Saphadini, foris et intus, que videbatur inexpugnabiliter munita. Muri eius cumⁱ turribus redacti sunt in acervos lapidum preter templum Domini et turrim David. De sepulchro^k glorioso destruendo consilium habuerunt Sarraceni et per litteras comminati sunt, quas civibus Damiatae transmiserunt ad ipsorum solatium; sed huic temeritati nemo presumpsit manus apponere propter loci reverentiam. Sicut enim in Alchorano, libro legis eorum, scriptum habent, Ihesum Christum dominum nostrum credunt de Maria virgine natum

a) Sed quia, ut superius relatam est, fossatis et limosa materia cum propugnaculis hostes munierant loca, tanta in ascensu fuit difficultas ut *L.* b) ita *c.* et *G.*

c) q. audacter de *L.* d) deest *c.* e) territi p. *L.* f) Sed quomodo scriptum: Extrema audii luctus occupat, sic et ne successibus etiam felicibus a casibus adversis. Agente siquidem quorundam falsorum fratrum perfidia factum est, ut *L.* g) a. terciam quadragesime dominicam nobis *L.* h) verba o. m. s. superscripta sunt *c.*

i) in *c.* k) s. Domini gl. *L.*

1) Qui paschatis tempore incipitur.

1219. et conceptum, quem sine peccato vixisse, prophetam et plus quam prophetam profitentur, cecos illuminasse, leprosos mundasse, mortuos suscitasse, firmiter asserunt; verbum et spiritum Dei et vivum ad celos ascendisse credunt. Unde quando tempore treugarum sapientes ipsorum Iherosolimam ascendebant, codices ewangeliorum sibi postulabant exhiberi et osculabantur et venerabantur propter munditiam legis, quam

Luc. 1, 26. Christus docuit, et maxime propter ewangelium Luce: *Missus est angelus Gabriel*, quod litterati inter eos sepius repetunt et retractant. Lex autem eorum, quam diabolo dictante ministerio Sergii monachi et apostate ac heretici Machometus Sarracenus dedit Arabice scriptam, a gladio cepit, in gladio tenetur et in gladio terminabitur. Machometus iste illitteratus fuit, sicut ipse profitetur in Alchorano suo, et que prenomina hereticus dictavit, iste promulgavit et per comminationes observari statuit. Luxuriosus enim fuit et bellicosus, ideoque de immunditia et vanitate legem statuit, quam carnaliter viventes in parte voluptatis firmiter observant. Et sicut legem nostram veritas et munditia muniunt, ita errorem ipsorum timor mundanus et humanus ac voluptas carnalis firmissime custodiunt.

Mart. 31. 11. In die palmarum anni prescripti inimici nostri multa comminatione multotiens [premissa^a], quod se ipsos vel nos omnes una die perderent, collecto terribili et innumerabili exercitu equitum et peditum, irruerunt super nos, undique fossatum nostrum invadentes, et maxime pontem Templariorum et ducis Austrie, quem ipse cum Theutonicis defendere studuit. Hostes cum electis militibus suis de equis descendentes, cum christianis atrociter pugnaverunt. Ceciderunt hinc inde mortui et vulnerati multi. Tandem prevaluerunt adeo, quod^b pontem ascendentes partem eius conbusserunt. Dux Austrie precepit suis, ut ponte relicto aditum darent instantibus; sed intrare non presumpserunt propter militiam nostram, que acies suas ordinaverat in subsidium munitiones defendentium. Mulieres aquam et lapides, vinum et panes bellatoribus nostris intrepide ministrabant, orationi sacerdotes insistebant, vulnera sauciatorum ligantes ac benedicentes. Eo die^c non est nobis datum spatium gestandi alias palmas quam balistas et arcus cum sagittis, lanceis, clipeis et galeis. Adeo instabant et vexabant atrociter qui convenerant ad perdendum nos studio liberande civitatis ab ortu solis usque ad horam fere decimam. Tandem defatigati retraxerunt se cum dampno maximo.

12. Instabat iam passagium vernale. Recessurus erat dux Austrie, qui per annum et dimidium Christo fideliter militaverat, princeps devotione plenus, humilitate, obedientia, largitate^d; qui preter alios sumptus innumerabiles, quos in negotiis bellicis ac privatis elemosinis fecerat, domu Theutonicorum sex milia^e marcarum argenti vel amplius ad comparandum predium creditur contulisse. In Kalendis Maii magna multitudo peregrinorum cepit recedere, nobis in summo periculo relictis. Sed misericors et benignus Pater noster, dux et propugnator noster, protector sperantium in se, cui facile est in paucis sicut in multis vincere, non permisit incredulos simul in nos irruere, donec novi recentesque peregrini cum copioso succursu supervenirent; copia victualium et equorum nutu divino transmissa fidelium collectionem letificavit. Instaurato itaque

a) ita *L. G. et Ecc.*, ubi multotiens deest. b) quo c. c) die pro palmis balistas gessimus et arcus, pro ramis arborum lanceas et gladios cum clipeis tulimus *L.*
d) l. Deo gratus *L.* e) superscr. c.

fidelium numero, in festo ascensionis Domini more suo per terram et ^{1219.}
 aquam irruerunt perfidi, et multotiens sic attemptantes, prevalere non ^{Mai. 16.}
 valuerunt. Partim eciam nostros prope castra provocabant, dampnificantes
 et dampnificati. Pridie vero Kalendas Augusti omnem quam habere ^{Iul. 31.}
 poterant adducentes copiam, post diutinos assultus^a tandem fossatum
 contra militiam Templi^b transeuntes, et [liceas^c] violenter irrumpentes,
 pedites nostros verterunt in fugam, adeo ut totus exercitus christianorum^d
 iam periclitaretur. Milites de Francia seculares et equites ter conati
 sunt eos repellere longius extra fossatum, sed non potuerunt. Sarraceni
 siquidem intra menia nostra, fractis munitionibus ligneis, equitum ac pe-
 ditum acies ordinaverunt. Clamor ortus est insultantium, omnis multi-
 tudo ipsorum preparavit sequelam. Unde timiditas christianis aucta
 est. Sed spiritus qui induit Gedeonem animavit Templarios. Magister
 Templi cum marescalco ceterisque fratribus suis qui tunc aderant per
 exitum angustum inpetu facto, viriliter in fugam convertit incredulos.
 Domus Theutonicorum et comites^e de diversis nationibus videntes Templi
 militiam in periculo constitutam, festinanter^f per exitus sibi contrapositos
 tulerunt auxilium: sic pedites Sarracenorum abiectis clipeis interficieban-
 tur preter eos quos fuga precipites percussoribus abstulit. Post equites
 nostros egressi sunt pedites; per modicum spatium se retraxerunt hostes.
 Acies hinc inde substitit^g. Incedebant armate, donec crepusculum ve-
 spertinum prelium diremit. Sarraceni priores abierunt; perfidorum cor-
 pora occisorum strata iacebant iuxta fossatum plurima preter^h eos qui
 sauciati graviter vel leviter reducti sunt ad castra. Sic salvavit Dominus
 in die illa sperantes in se per virtutem Templariorum et eorum qui
 ipsisⁱ cooperati discrimini se commiserunt; pauci de nostris interfecti
 sunt et capti. Instrumenta contra civitatem preparata combusta sunt a
 defensoribus eius fere omnia preter scalas^k. Ienuenses, Pisani et Vene-
 tiani asserebant, se civitatem expugnatuos per quatuor naves super
 quas scale pendebant; sed isti non erant de genere virorum illorum per
 quos salus facta est in Israel. Volebant enim sibi facere nomen, cum
 tubis et calamillis et signis multis progressi. Legatus apostolice sedis
 sumptus eis de communi prebuit copiosos, rex et alii cordas et anchoras
 prout requirebant habundanter exhibuerunt. Agredientes itaque civitatem,
 primo die multos occiderunt et vulneraverunt, et quanto sepius assultum
 fecerunt, tanto magis muri firmati sunt ligneis castellulis ac licis. De-
 fensores eciam robustius et efficacius se venientibus opposuerunt. Et sic
 scale mutilate per ignem, ac pluries reparate, tandem infecto negotio
 reducte sunt ad ripam. Utique sic deprehensum est et veraciter intellec-
 tum, sola virtute divina Damiatam in manus christianorum esse traden-
 dam. Nos vero insensati et inmemores beneficiorum Dei ac mirabilium
 que fecit, provocavimus oculos divine maiestatis contra nos per desidiam
 maiorum et murmurationes iuniorum^l. Pedites equitibus inproperabant
 ignaviam, equites pericula peditum, quando contra Sarracenos egredie-
 bantur, dissimulabant. Unde factum est, ut communibus culpis exigen-
 tibus in decollatione sancti Iohannis baptistae, licet vix invenirentur ^{Aug. 29.}
 qui in castrorum custodia^m remanerent, navalem et terrestrem exercitum
 equitum ac peditum educentes, ad castra Babiloniorum tenderemusⁿ

a) assultus c. b) facientes add sed. del. c. c) deest c.; licias L. d) noster
 exerc. L. e) comitesque et alii milites de L. f) festinantes corr. festinanter c.
 g) substituerunt (substituerunt G.) armatae G. Ecc.; sustinuerunt armate L. h) et
 multi letaliter sauci ad c. s. r. L. i) pro i. c. k) sc. Ienuenses. Pisani
 distinguit c.; Ian. L. l) minorum L. m) superscr. c. n) in rasura c.

1219. inter mare et fluvium, ubi dulcis aqua inveniri non poterat ad potandum. Ipsi vero, sublati tentoriis, fugam simulabant. Et cum processum fuisset a nostris adeo, ut appareret adversarios directa fronte nolle configere, capitanei nostri longum inierunt consilium, utrum procederent an redirent. Discors inter eos sententia fuit. Interim solute sunt acies preter illorum^a quos in disciplina militari ligavit obedientia. Equites Cypri in dextro cornu constituti erant^b, Sarracenis incursum facientibus a latere. Timiditatem igitur^b suam ostenderunt Italici pedites. Primi que fugierunt. Post eos equites de diversis nationibus et quidam Hospitalarii^c Sancti Iohannis, legato Romane sedis et patriarcha, qui crucem baiulabat, multum, sed frustra^d supplicantibus, ut subsisterent. Estus solis erat vehemens, pedites armorum pondere premebantur. Calorem auxit labor vie, et qui secum vinum detulerant, in angustia^e biberunt illud purum propter defectum aque. Hiis omnibus concurrentibus, qui subsistentes se defenderunt et post primitivos fugientes anhelo cursu terga dederunt, extincti sunt, sine vulneribus corruentes. Rex vero cum Templariis et domo Theutonicorum et Hospitalariis Sancti Iohannis, Francigenis, de Hollandia^f, de Werthe^f, de Sarreburge, de Cestrie comitibus, Galthero^g Bertoldi, Pisanis aliisque militibus impetum persequentium sustinuit. Rex igne Greco fere combustus fuit. Hii omnes pro muro fuerunt fugientibus. Quotiens facies suas ostendebant hostibus^h, illi fugierunt. Quando vero gradatim revertebantur, ictus et tela sustinuerunt inimicorum. Capti sunt in illa defensione christianitatis electus Belvacensis et frater eius camerarius regis^b Francie etⁱ filius eius, frater Andegavensis episcopi, cum Iohanne de Archis^k, viro nobili et valde strenuo, Heinricus de Ulme^l et alii multi, qui trucidati sunt et in captivitatem ducti. Templarii triginta tres capti vel occisi sunt cum marescalco Hospitalis Sancti Iohannis et quibusdam aliis eiusdem domus. Nec evasit sine dampno domus Theutonicorum. Milicia Templi, que prima solet esse in congressu, ultima fuit in regressu. Unde cum ad fossatum nostrum novissima rediret, foris substitit, ut anteriores intra menia quantum possibile fuit reduceret^m. Persecutores ad captivos deducendos et spolia colligenda tandem redierunt; sicut intelleximus postmodum a Sarraceno, quingentaⁿ capita christianorum soldano presentantes. Meror nostros occupavit, sed nulla desperatio. Pro certo enim habemus, quod pena peccati fuit haec castigatio, et minus erat in pena, quam exigeret culpa, ipso tempore^o perante vindictam, qui dicit animae peccatrici: *Tu fornicata es cum amatoribus plurimis, tamen revertere ad me, et ego suscipiam te.* Constat autem nobis, quod in precipua sua milicia luctuosa sibi dampna sustinuerunt increduli. Sane miserator Dominus, qui non obliviscitur misereri, nec continebit in ira misericordias suas, qui in tribulatione peccata dimittit, luctum nostrum convertit in gaudium et merorem^o in leticiam. Nam soldanus unum de captivis nostris mittens, de pace vel treuga nobiscum tractare cepit. In quo tractatu fossatum nostrum et munitiones alias reparavimus^p. Interim nautae christianitatis proditores et cum eis peregrini plurimi, magis se ipsos amantes quam fratribus compatientes, ante tempus consueti passagii agonistas Christi in summo

a) ordinem i. L. b) superscr. c. c) hospitalii c. d) frustra c. e) a. sitis c.
 f) Collandia, de Wertia, de Salesburch, de Cestria. L. g) Waltero Bernardi L.
 h) totiens add. E.; deest etiam G. L. i) bis scriptum c. k) Arci L. l) Ulma L.
 m) intra menia nostra r. L. n) quinquaginta Ecc. L. o) mororem corr. mero-
 rem c. p) alacriter r. L.

periculo reliquerunt, elevatis velis abiecto^a portu, nobis mesticiam,^{1219.} Babiloniis audatiam contulerunt. Qui tractatum pacis intermittentes, in vigilia Cosme et Damiani et sequenti die festo, proximo eciam Sept. 26 —
28. sabato cum galeidis, barbotis per flumen, cum magnellis^b, targiis, frutibus pro implendo fossato per terram feritate barbarica et inpetu consueto nos inpecierunt. Sed durus bellator triumphator in Israel, solita usus gratia, castra sua^c defendit, misso^d per mare Saverico^e de Malluin cum galeidis armatis et bellatoribus plurimis in ipso necessitatis^f articulo. Et nos clamantes in celum, nec trepidantes ad inpetum, sed viriliter resistentes et reprimentes, interfectos^g, sauciatos et confusos ab insultu triduoano recedere coegimus, ipsius virtute qui salvat sperantes in se.

13^h. Interea civitas obsidione longa, ferro, fame et pestilentia graviter et ultra quam scribi possit afflicta, in sola pace, quam soldanus civibus promisit, spem posuit. Adeo enim in ea fames invaluit, ut cibi desiderabiles deessent. Panis corruptus habundavit in ea. Durabilis non est annona Egypti propter molles glebas, in quibus crescit, nisi superius circa partes Babilonis artificiose conservetur in annos. Et sicut audivimus, cottanum¹ unum undecimⁱ Bizantiis vendebatur in ea. Ex angustia famis diversa morborum genera vexabant eos. Inter^k cetera eciam que sustinuerunt incommoda noctibus velud aorisia percussi, apertis oculis nichil videre dicebantur. Soldanus de die in diem vanis promissionibus ipsos a deditione hortatus, decepit miseros. Postremo portas obstruxerunt intrinsecus, ne aliquis^l de suis ad nos veniens nuntiaret, quod dies afflictionis possiderent eos. Si qui vero per postitium vel de muris evadere potuerunt, inflati et famelici civium suorum angustiam probabant evidenter. Illis eciam qui foris in exercitu Saracenorum nos obsederunt copia panis et pabuli cepit decrescere. Nilus siquidem, qui post festum sancti Iohannis baptistae usque ad Exaltationem sancte crucis solet excrecere et Egypti planitiem irrigare, hoc anno more suo non ascendit ad signum quod ponere consueverunt Egyptii, sed, ut intelleximus, magnam partem terre siccam reliquit, que nec arari nec seminari poterat suo tempore. Unde soldanus caristiam timens vel famem, eciam amore retinende Damiate illectus, talem pacem cum fratre suo Coradino christianis obtulit, ut crucem sanctam^m, que olim capta fuerat in victoria Saladini, cum Civitate Sancta et omnibus captivis, qui per regnum Babilonis et Damasci vivi reperiri possent, sumptus eciam ad reparandos muros Iherusalem redderet; insuper regnum Iherosolimitanum totaliter restitueret preter Craceum et Montem Regalem. Pro quibus retinendis tributum optulit, quamdiu treuga duraret. Sunt autem hec duo loca in Arabia sita, septem munitiones firmissimas habentia, perⁿ que negociatores Sarracenorum

a) ita E; abiecto c.; obiecto G.; adito L.; fort. relicto. b) manganellis tarchiis L. c) nostra L. d) m. nobis L. e) Salvarico de Malo Leone L. f) nostre n. L. g) interfecti, sauciati et combusti ab L. h) rubrum addit L.: De captione urbis Damiate. i) duodecim L. k) ita ut ex capitis exinanitione visus obscuraretur et plurimi eorum apertis iacentes oculis nichil viderent L. l) ne nobis ab aliquo egrediente eorum nunciarentur incommoda L. m) s. a christianis olim perditam cum L. n) Est autem per ea mercatorum tam christianorum quam Sarracenorum transitus tam ad ipsorum metas tendentium quam ad nos redeuntium L.

1) coctanum *Ecc.*, de quo vocabulo v. *Ducange ed. Henschel II, p. 411*; cortanum L.

1219. et peregrini ipsorum Meham tendentes vel ab ea revertentes transire solent; et qui hec potenter tenuerit, Ierusalem, cum voluerit, graviter nimis cum agris et vineis ledere poterit. Hanc compositionem acceptandam esse et utilem christianitati, rex et Francigene, comes Cestrie cum capitaneis Theutonicorum^a censuerunt pertinaciter. Nec hoc mirandum fuit, quia longe minori pace, que prius oblata fuerat^b, contenti fuissent, nisi^c sano consilio esset eis obviatum. Legatus autem cum patriarcha, archiepiscopis, episcopis, Templariis, Hospitalariis, cum omnibus Italie capitaneis multisque aliis prudentibus efficaciter huic tractatui se opposuit, rationabiliter ostendens, Damiatam esse capiendam ante omnia. Opinio diversa peperit discordiam. Que cito sedata fuerat propter communem necessitatem. Interea soldanus magnam multitudinem^d peditum clanculo per loca palustria misit ad civitatem, quorum ducenti quadraginta christianis dormientibus^e fuerunt ingressi

Nov. 3. dominica post festum Omnium sanctorum. Tandem per clamorem vigillum occisi sunt et capti quos ad ducentos et plures esse computavimus.

Nov. 5. 14. Nonas Novembris, Salvatore mundi regnante et domino Alberto^f Albanensi episcopo apostolice sedis legatione sollerter fungente^g, capta est Damiata absque deditione, sine defensione, sine violenta depredatione cum tumultu, ut soli Filio Dei evidenter ascribatur victoria. Qui primo populo suo ingressum in Egyptum inspiravit et ibidem vires ministravit. Et cum caperetur civitas in oculis regis Babilonis, non fuit ausus more solito Christi milites ad defensionem paratos per fossatum nostrum aggredi. Eodem etiam tempore fluvius excrevit uberrimis aquis fossatum implens. Ipse vero confusus propria castra combussit et fugit. Deus autem, qui tertia die aquas super firmamento congregavit in locum unum, ipse agonistas suos per aquas maris perduxit ad portum Damiate mense Maio feria 3. Eosdem traduxit per Nilum ad obsidendam civitatem mense Februario^h feria 3. Idem ipseⁱ cepit civitatem inter aquas sitam feria 3. mense^k Novembri. Hanc

Es. 15, 5. urbem vitule contemnant^l, que tertio terremotu subversa est, possumus assimilare. Vitulam appellamus propter eius lasciviam. Piscibus enim, avibus et pascuis, frumento, ortis et pomeriis habundavit, negotiando, pyriticam exercendo deliciis effluxit in culpa, pereffluxit in gehenna; sed una hora venit iudicium eius. Contemnantem^m dicimus, quia quasi tertio terremotu habitatores eius perierunt, ipsa tamen integra manente. A Grecis et Latinis primo fuit obsessa, qui ab ea defecerunt. Deinde sub Amalricoⁿ Ierosolimitano rege iterum a Latinis, qui non profecerunt. Hac vice tertia rex regum et dominus dominantium servis suis tradidit Christus Ihesus, qui vincit, regnat et imperat, qui sementis irrigua siccavit Egytiis, qui confudit operantes sericum et bissum,

Es. 19, 9. plectentes et textentes subtilia. Tali duce christiani milites Damiatam ingressi, plateas eius invenerunt stratas cadaveribus mortuorum pestilentia et fame deficientium, aurum et argentum multum nimis, pannos sericos negociatorum in habundantia, vestes^o preciosas et ornatum saeculi cum varia suppellectile, insuper habundantiam specierum diver-

a) Que pacis compositio... Theutonicis minus provisu et in posterum non caventibus admodum primo grata fuit. L. b) fuerant c. c) ubi c. (legit ū pro h). d) magna multitudine rec. manu corr. magnam multitudinem c. e) liceas add. E. f) Petro L.; Pelagio G. — Albon. c. g) anno gratie 1219. add. L. h) Feb' c. i) ipse cepit in ras. c. k) m. N. superscr. c. l) consternate L. m) Co-sternantem L. n) Amalrico c.; Amaurico G.; Almarico L. o) vestes — suppellectile des. G.

sarum^a. Civitas hec preter naturalem situm loci, quo munitur, triplici cincta est muro, turribus latericiis multis et magnis fortissime firmata, clavis et antemurale totius Egypti, inter terram Iesse^b et campum Thaneos sita, in^c terra, ut conicere possumus, Gersen, quia pascualis est, quam pecierunt filii Israel^d a Pharaone tempore famis. Damiata, Damiata, inclita in regnis, famosa multum in superbia Babylonis, maris dominatrix, christianorum spoliatrix^e, per paucas scalas comprehensa, nunc humiliata es sub potenti manu Dei, et que^f prius parturiebas spurios, amodo paries filios legitimos ad cultum Filii Dei, firmiter a cultoribus Christi possessa. Aconensis episcopus iam ex te primitias animarum solvit, parvulos tuos, qui in te reperti sunt ab ipso, vitales et morti proximos baptismatis unda sacramentaliter mundando, eciam morti proximos renovando. Multiplices solvisti penas, quia preter eos qui vivi comprehensi sunt in te mortui tui promiscui sexus a tempore obsidionis in circuitu computantur ad triginta milia et amplius, quos sine ferro vel igne Dominus percussit, amodo sustinere dedignatus spurcicias in te commissas.

15. Gaudeat igitur universalis ecclesia, dignas gratiarum actiones referendo pro tali triumpho^g, et non solum pro Damiata, sed pro destructa perniciosa munitione montis Thabor et pro aditu libero ad Iherusalem, ut reedificentur muri eius tempore ab Altissimo proviso; pro castro preterea Filii Dei, quod magnis sumptibus edificat utiliter et inexpugnabiliter milicia Templi, de quo superius plenius scriptum est! Letare specialiter provincia Coloniensis, exulta et lauda, quoniam in navibus, in instrumentis bellicis, bellatoribus, armis, pecunia, victualibus maius auxilium tulisti quam residuum totius regni Theutonici!

VII.

EX HISTORIA EXPEDITIONUM IN TERRAM SANCTAM

A. 1217—1219.

2. Deⁱ processu navium.

Anno gratie millesimo ducentesimo septimo decimo Wilhelmus comes Hollensis et G. comes de Wide cum aliis cruce signatis Theutonie ac Frisie ad Terram [Sanctam^h] proficisci

a) in spec. div. in rasura c.; des. L.; in abund. ceteris omissis b) G. Gesen L. c) Ista est terra Gesen, pascualis et uberrima q. p. L. d) superscr. c. e) in accessu persecutorum suorum p. p. et modicas sc. L. f) et adultero, quem diu tenuisti, tandem profecto, reversa es ad amatorem tuum priorem, et que prius L. g) p. t. tr. grates referens Deo, qui vite et mortis habet imperium, cui est honor, virtus et potencia per infinita secula seculorum amen, finit L. h) deest c.

1) *Libro praemittitur rubra*: Incipit relatio Iherosolimitani patriarche Roman. pontifici de transmarinis principibus Salahadino, etiam Sephedino et de variis eventibus christianorum et preliis contra perfidam gentem Sarracenorum; id est non Oliveri narratio, ut Röhricht, 'Forschungen' XVI, p. 153, opinatus est, sed brevis narratio, qualis edita est tamquam tertius Iacobi de Vitriaco liber (cf. Zarncke, 'Ber. d. k. S. Ges. d. Wiss.' 1875, p. 146) et apud Giles, Inc. script. p. 61.

1217. desiderantibus apud Vlerdingen congregati sunt. Quarto igitur Kal. Iunii dicti iam peregrini se et sua Deo commendantes, oppansis velis cum trecentis fere navibus leti mare conscendunt, venientesque ad portum Anglie qui Dirthmude dicitur, Willelmum Hollensem comitem in dominum milicie communiter suscipiunt, sub quo leges et nova iura ob pacis observantiam sunt statuta. Tercio Non. eiusdem mensis perveniunt ad mare Britannicum, ubi inter rupes in mari latentes^a navis de Monnheim confracta est. Unde reliquis navibus anchoras in Fine-posterne apud Sanctum Matheum figentibus, homines naufragi^b per batos de rupe, quam^c ascenderant, sunt educti. Hinc perveniunt ad portum Phare in regno Legienensi. Ibi naves in portu relinquentes, petunt limina gloriosi apostoli Iacobi in Compostella. Item in

Iun. 29. martyrio Petri et Pauli naves repetuntur, et mare ascendunt. Ubi orta tempestate seivissima, separate sunt naves, et comes Hollaniensis portum petiit cum pluribus navibus in regno Portugalensi, in cuius introitu tres naves fracte sunt. Comes vero de Wide cum reliquis navibus intravit portum in eodem regno. Deinde circa Idus Iulii graviora passi, parcialiter intrans portum Ulixibonensem. Est enim Ulixibona^d optima civitas in monte sita, in eo scilicet loco, ubi auriferus Thagus¹ mari occidentali copulatur. Hanc civitatem construxit Ulixes, cum a Troia post eius destructionem discessisset. Nunc autem ibi veneratur beati corpus Vincentii levite et martiris. Cum itaque dicti iam cruce signati per aliquot dies in hoc loco morarentur, expectantes alias naves, accesserunt ad eos Severus episcopus Ulixibonensis, episcopus Eborensis, Martinus commendator milicie de Palmela, Templarii, Hospitalarii cum aliis nobilibus, suas eis continuas tribulationes et angustias ex nimia vicinia^e Sarracenorum lamentabiliter exponentes, asserebantque, castrum esse in foribus ipsorum a Sarracenis inhabitatum, quod^f Alkarez, id est omnium carcer, dicitur, a quo fuissent olim cristiani violenter eiectiones et captivati; addentes, hoc castrum in pensione^g ad mille capita^h cristianorum suo regi de Marroch singulis annis esse obligatum. Sicqueⁱ petierunt, ut intuitu cristiane religionis ab incolis huius loci valida manu dignarentur eos liberare, cum hoc castrum esset clavis et admirabile incentivum erroris totius Hispanie. Ad hec prefati comites, consilio cum discretis viris habito, discentes etiam

a) latentibus c. b) nafragi corr. naufragi c. c) post in marg. suppl. c. d) Ulixb. hoc loco c. e) vicina c. f) bis script., sed semel deletum c. g) Ipensione c. h) capite corr. capita c. i) Sique corr. Sicque c.

1) Cf. *carmen* p. 350, v. 53: Auriferi reliqua classis petit ostia Tagi.

a nautis iuramento firmantibus, viam maris ex natura temporis ^{1217.} suos ventos habentem eis esse preclausam, et presenciam eorum Terre Sancte minus fore utilem, maxime cum Romanorum rex et Romani cum multis principibus Alemannie hoc tempore non transirent: elegerunt itaque medio tempore in obsequio divino desudare et inimicorum fidei fines invadere, quam apud locum aliquem quiescendo tamquam servi inutiles ocio vacare. Ab hoc tamen proposito discordabat Werdensis abbas et omnes fere Frisones et etiam quidam alii, qui proxima sexta feria post festum beati Iacobi ab ^{a Jul. 28.} Ulixibona cum octoginta navibus vel paulo plus recesserunt. Et sicut postea per effectum patuit, solus ex eis eo tempore non transfretavit. Multi tamen nebula palpabili cecati ad portum Algazer preter^b propositum inviti cum aliis applicuerunt.

3. De obsidione castri Algazer et pugna ibidem facta.

Tertio igitur Kalendas Augusti a iam dictis comitibus ^{Jul. 30.} obsessum est castrum, quod in dulcedine terre super multitudine piscium ac ferarum est situm, ut longe post adven-
erunt per terram prefati episcopi cum magno comitatu et fratres de Gladio cum aliis nobilibus. Impletoque protinus fossato, instrumenta bellica contra muros sunt erecta. Accesserunt fossores, ut muros deicerent, et Sarraceni e contrario fodientes, nostros impediabant. Attamen tam illorum quam istorum labore circa^c festum apostoli Bartho- ^{Aug. 24.} lomei ex turribus una cecidit. Nec tamen patuit aditus. Interior namque pars muri perstitit, qui propter latitudinem decem et octo pedes continentem non poterat accingi. Proxima vero sexta feria post nativitatem beate Marie¹ con- ^{Sept. 9?} venerunt ad muros quatuor² Sarracenorum reges in multitudine nimia, ad centum milia taxata. Isti prope cristianos ad unam leucam fixere tentoria, volentes eos fugare aut penitus captivare. Cristiani de pugna propter equorum indigentiam diffidentes, fossato citissime facto, se et sua precluserunt. Sed omnipotens Deus, qui superbis resistens humilibus suam dat gratiam, dignatus est suos confortare, in tantum ut in^d ipso medie noctis spatio nobis in auxilium mitteret Petrum magistrum milicie Templariorum circa mare Deo militantium. Mane autem facto festivitatis Prothi et ^{Sept. 11.} Iacincti in elatione maxima predicti reges a parte orientali

a) ad Ulixibonam c. b) pter c. c) circum corr. circa c. d) post superscr. c.

1) Nativitas b. Mariæ hoc anno sexta erat feria. 2) Carmen: In nos conspirat Ispania, dirigit in nos Tres reges; fortasse metri causa.

1217. ad pugnam sunt ordinati. At cristiani, minores quidem numero, sed fortiores merito, suas acies debito struxerunt ordine a parte occidentali. Illi viribus, isti fide confidunt. At Martinus commendator Palmele, parvus quidem corpore, sed non impar leoni cordis ferocitate, vexillum^a dextra vibrans, ruiture^b gentis medium prorupit in agmen. Cui non minor ipso iungitur in pugna Petrus milicie Templi prelatus; quos audacter sequitur non segnis turba suorum. Hic equus opponitur equis, hic ensibus ensis, hic clipeus clipeis, hic obruta casside cassis. Quid multis moramur? Virtus divina superbos humiliavit humilesque suos victores effecit. Nam unus^c ibi regum in primo congressu cecidit, et ceterorum interfectorum non est numerus preter captivos qui infiniti^d erant. Nec reticendum^e, quod, dum captivi per exercitum ducerentur, querebant signa victorum, asserentes, candidissimam aciem cruces rubeas gerentes suorum catervam in fugam convertisse. Insuper et galee, quas per mare contra nostros aduxerant, sunt fugate, relinquentes nostris equos, kemmelinos^f et tentoria cum tota suppellectili^g sua. Deinde nostri comite Girardo semper duce ad insultus murorum sunt reversi, et interfecti sunt tam de cristianis quam de Sarracenis, isti lapidibus, illi sagittis. Hic Westfali^h et Saxones suam audaciam^h more suo profuderunt, et Renenses ingenio et facto non impares ad eam viriliter convolabant; Nussiensiū quoque clipei sub alba cruce roseiⁱ in muro succidendo non modicum sunt incensi. Erexerunt etiam nostri instrumenta diligenti studio inventa, que de Heneho
Oct. 21. noncupantur. Circa festum vero undecim milium virginum per fossore cecidit altera turris. Tunc demum perterriti infelices illi castrum reddiderunt, dantes se et sua in manibus peregrinorum, eo pacto quod singuli totidem cristianos de captivitate restituri vitam redimerent. Sed dominus castri Abur dictus cum pluribus obsidibus super pacto servando acceptis baptismum petiit, nec longe post in errorem pristinum est reversus. Inventa sunt in hoc castro tam de viris quam de mulieribus, parvulis et maioribus, circiter tria milia persone, que omnes venundate sunt et inter peregrinos partite. Hic a matris ubere infans est raptus, et sponsus a sponsa, prout sors dictavit, est divisus. Nec omittendum, quod quidam ex cristianis odorem lucris sectantes contra interdictum muros transcenderunt, purpuras cum ornamentis aureis et argenteis distrahentes. Sed admonitione sub pena excommunicationis facta, singuli quod rapuerant retulerunt

a) vexillum c.

b) ruiture c.

c) ubi post corr. unus c.

d) ti post add. c.

e) reticentum corr. reticendum c.

f) superlecti c.

g) Wistf. c.

h) audacia c.

i) rubei primum scr. sed del. c.

1) i. q. camelos.

sibique communiter diviserunt. Quidam tamen eorum pul-^{1217.}
critudine rei rapte seductus, obedientie iura temerare^a pre-
sumpsit; qui dum cibum capere debuisset, ad primam statim
bucellam pene suffocatus, periculum per confessionem mise-
rante Deo evasit, et post hec sublata fideliter restituit. Post
festum Omnium sanctorum universus exercitus cristianorum,^{Nov. 1.}
cum reddidissent castrum fratribus de Gladio, reversus est
Ulixibonam, ubi torcularia bonis omnibus^b redundabant^c. Et
ecce miraculum semper advertendum! Singule enim regiones
et loca copiam peregrinis prebebant omnium, sed in sola
eorundem patria post suum discessum penuria est subse-
cuta. Specialiter autem Deus clericis providit. Nam in
Ulixibona theologum litteratissimum invenimus, qui relictis
temporalium curis soli contemplationi studiosius intendebat,
per cuius doctrinam in dulcedine sacre pagine refocillati
sumus.

4. De expeditionibus in Terra Sancta factis.

Cum¹ itaque apud Ulixibonam per hiemis spacium
quiescerent, patriarcha Iherosolimitanus cum copiosissima
multitudine peregrinorum, qui per terras venerant, in trans-
marinis partibus vigilabat. FERIA namque sexta post festum^{Nov. 3.}
Omnium sanctorum idem patriarcha cum ligno crucis domi-
nice secutus est exercitum, qui precesserat Recordanam.
Hoc autem lignum dulce post Terre Sancte amissionem per
manus cristianorum est servatum, sed imminente bello contra
Sarracenos sano consilio divisum est ob hanc causam, ut
pars una deferretur ad prelium, ubi propter hominum pec-
cata perdita est. Reliqua vero pars usque ad hec tempora
diligentius est custodita; cui rex Ungarie et dux Austrie
nudis pedibus occurrentes, osculati sunt, obviam euntes
soldano Babylonie, cuius filius Coradinus pugnaturum se
contra cristianos iactaverat. Venientes itaque nostri ad
fontes Tubanie, premissis exploratoribus signa hostilia cogno-
verunt^d. Sequenti vero die prope montes Gilboe venientes,
Bethsanam^e processerunt, ubi castra fixerat adversarius, et
ille trium regum presenciam fugiens, terram vastandam
reliquit cristianis. Unde Dei populus Iordanem, qui prope
est, transiens in vigilia Martini, in ipso pacifice corpora^{Nov. 10.}
lavit. Deinde secus mare Galylee peragrando loca in quibus

a) temerarie c.

b) omnia scr. sed mox corr. omnibus c.

c) redundabat c.

d) cognouerunt c.

e) lege: Bethsaidam.

1) Haec maxime cum Oliveri relatione antea edita conveniunt, sed nonnulla addunt, alia aliter exprimunt, nonnumquam ad eiusdem historiam postea editam (Eccard, Corp. hist. I, p. 1397.) accedunt. Tertia eiusdem scriptoris narratio adhibita esse videtur.

1217. Salvator conversatus est conspeximus, et per Capharnaum infirmos nostros portantes, nostri Accon reversi sunt cum multitudine captivorum et preda magna. Episcopus autem Acconensis, predicator dulcissimus, parvulos omnes, quos vel prece vel precio obtinere potuit, baptizavit et inter religiosos applicare disposuit.

In secundo equitatu ventum est ad montem Thabor, ubi impuberem Sarracenum vera nobis nunciantem sacer-
Dec. 3. dotes baptizabant. Dominica vero adventus Domini prima peregrini ad laborem sunt invitati, et in primo insultu straverunt castellanum descendente et amiraldum unum cum sociis suis^a. Sed non multum ibi morantes, ab impugnatione castrum recesserunt, aversionis sue causam ignorantes; sed credendum, Deum sibi soli gloriam reservasse. Nam ipsi postea Sarraceni castrum predictum famosissimum propriis manibus devastarunt.

In tercio equitatu, cui^b patriarcha et sacri episcopi non interfuerunt, exercitus Domini fines Thyri et Sydonis iuxta
Dec. 24. Sareptam adivit. In vigilia natalis et sequenti nocte maximam tempestatem passus est et omnium fere necessariorum penuriam; que nisi abbreviata fuisset, hiemis asperitas quam plurimos extinxisset.

Post hec milicia quadrifarie divisa, rex Ungarie, rex Cypri a patriarcha et nobilioribus, licet frustra, ad manendum invitati, cum magna parte exercitus Tripolim sunt profecti, ubi modico post tempore Cypri rex adolescens mortuus est. Alia pars exercitus gule deserviens remansit in Achone, expectans passagium vernale. Rex Iherosolimitanus et dux Austrie vitam cum rebus pro Domino laudabiliter fundens, cum episcopo Traiectensi et Monasteriensi aliisque episcopis castrum Cesariense viriliter simul et utiliter firmaverunt. Templarii vero cum paucis auxiliatoribus peregrinis et Hospitali de domo peregrinorum castrum Filii Dei, quod olim 'Districtum', nunc 'Castrum peregrinorum' appellatur, edificare ceperunt, quod positum est inter Caphas et Cesaream iuxta mare. Terra autem circumiacens mire est fertilitatis, et portus piscatoribus utilis se adiungit. Nec silendum, quod, dum propter agros exhaustiendos foderetur, inventus est murus, sub cuius fundamento argentum et nummi monete modernis incognite sunt inventi.

5. De passionibus navigantium.

His itaque in Domino citra mare et ultra feliciter per-
1218. actis, iam Martius^c nautas evocaturus instabat. Et ecce populus navalis, qui apud Ulixibonam hiemaverat, ad mare properare festinat. Et consilio habito ordinatum est, ut

a) sociis iterum scr. sed del. et in marg. add. suis c. b) cum c. c) s e corr. c.

comes de Wide in navi sua duas ferendo laternas cum duo-^{1218.}
decim navibus prederet et comes Hollanniensis unica lucerna
in signum sequentium pro tutela medius viginti quatuor
cocgonibus adiungeretur. Sabbato igitur in passione velis ^{Apr. 7.}
oppansis ordinate mare conscendimus. Venientesque ad
portum Cadir, comes de Wide a via recta devians, ipsum
portum post crepusculum cum paucis intrat navibus, ibique
caritatis opus laudabiliter exercens, fratres suos, qui in dua-
bus navibus ibidem naufragium passi sunt, salvi tamen rebus
et corpore, cum magno labore et timore paganorum litora
undique cingentium colligebat. Interea comes Hollensis
maiorē partem navium, quae iam strictum mare pertrans-
ierant, cum decem et octo navibus cominatur. Huius autem
maris latera astricta et in Europam terminata montibus
altissimis simeas nutrientibus precinguntur, castris etiam ac
villis, opidis et civitatibus, Cepta¹ quoque mercatoribus nota
decorantur; longitudo ipsius navali cursu metienda sex hora-
rum ventum expostulat; latitudo vero orizuntha in appre-
hensione hominis equitantis intelligibilem parumper excedit.
Cumque iam primi maris^a aliud^a secunda puppe sulcarent, ecce
duae naves paganorum diversis rebus onerate ex improvise
nostris occurrerunt. Nec mora, in hostes vertitur prora.
Statinque inimici capiuntur, et naves aquis et ignibus peri-
ture relinquuntur. Postquam autem ex preda tanta exhyla-
rati, de comitis tamen absentia magis anxii, longius procede-
remus, ventum est ad montem qui Caput-Martini² nuncupatur.
Et sequenti die, videlicet in cena Domini, aer serenior^b ^{Apr. 12.}
apparuit, nubes ut argentum purissimum bene politum ruti-
labant, et omne vaporabile inventum est resolutum. Orta-
que est tempestas modernis inaudita, quae etiam diebus
quatuor continue perduravit. Illic navium malos ruere
vidimus, vela scissa et bathi ruptis cordis de navibus sunt
soluti. Minatur mare mortem, terra circumquaque Sarra-
cenis occupata martyrium promittebat. Naves itaque sui
gubernaculi freno carentes cum procellis rapte sunt et ad
diversos portus querendos longe lateque sunt disperse.
Attamen Nussienses cum paucis navibus ad vocationem
patroni sui beati Quirini aliorumque sanctorum interventu
apud insulam prope Minorke Kiporoure³ dictam, Sarraceno
monstrante, quem quidam detinuerant captivum, portum in
parasceve feliciter adierunt. Confugerant autem mercatores ^{Apr. 13.}
ad eundem portum ob eandem causam, qui nobiscum in
die pasche sacratissimo Christi corpori et sanguini commu-
nicarunt. Secunda feria^c, ductoribus ab eisdem acceptis, ^{Apr. 15.}
^{Apr. 16.}

a) ita c.; maris altitudinem? b) renior c. c) feriā c.

1) Ceuta. 2) Cabo S. Martin inter Alicante et Valencia. 3) Cabrera,
ut videtur, prope Maiorcam.

1218. gressus nostros versus Messanam leto pede direximus, venientesque prope Siciliam, divina potentia totius boni causa, que iam nos aquarum et aeris commotione tribulatos probaverat^a, suos adhuc igne castigare disponebat. Proxima
 Apr. 22. 23. namque nocte post octavas pasche choruscationes subito super nos orte sunt, et ecce tonitruus^b in sono ac motu acutissimus omnes nostros in extasim rapuit, et aliqui, quos deditos^c somno putabamus, in Domino dormierunt. Multi etiam ex fulminum ustionibus cicatrices in memoriale perempniter tenuerunt.

6. De expeditione ad Damiatam.

Anno¹ gratie millesimo ducentesimo octavo decimo coggones innumerabiles ad portum Acconensem applicuerunt, sine quibus non expediebat exercitum navalem in Egyptum dirigere. Rex et patriarcha cum flore Austrie, Hospitalibusque et Templariis consilio Spiritus sancti expeditionem in Babyloniam fide interposita voverunt, prefigentes peregrinis, qui pericula maris plenius experti sunt, iterini laboris^d
 Mai. 24. Exaltationem sancte crucis. Unde accidit, ut in ascensione Domini, quando naves egredi debebant, prout iuraverant, ex insperato viginti tres coggones subsequentes applicarent. Porro cum maiores cum ligno sancte crucis precedentes congregationis locum apud Districtum servarent, classes minorum et humilium Christo duce Damiatam infra triduum applicuerunt. Et mirum dictu, qui tardius Accon a tergo reliquerant, per duas quidam ebdomadas, quidam et supra, aliqui etiam per mensem vel amplius in mari sunt detenti. Domino autem humilium affectum dirigente, Frisones et Theutonici cum aliis numero paucis terram audacter conscendunt. Pagani nostris obviantes, Frisonicis corruunt telis, ceterisque viriliter^e repulsis, tentoria inter mare et Nilum decentissime sunt ordinata. Damiatam², id est omnium civitatum Egypti domina, in ripa Nili iuxta mare magnum in insula, immo super florida tempore^f est sita. Hec pratis semper virentibus, ortis^g ac pomeriis, palmis et arboribus nobilissimis iocundatur. Muri civitatis turrium fortitudine superbientes, fossatis ac fluviis circumcinguntur. Versus occidentem, ubi per Nilum prestatur aditus, pro custode in

a) probaverant corr. probaverat c. b) tonitrus corr. tonitruus c. c) dedito c.
 d) vocabulum (diem?) deesse videtur. e) virilibus ante viriliter scr. sed del. c.
 f) ita c., locus aperte corruptus. g) ortum ante ortis del. c.

1) Hæc ex eadem Oliveri relatione qua superiora sumta sunt.
 2) Cf. simililem descriptionem in Chronica regia supra p. 245; sed multa hic aliter expressa.

medio fluminis huius posita est turris^a, que clavis Damiate¹²¹⁸. et porta totius Egypti potest nuncupari. Nam a muro civitatis ad hanc turrim cathena Nilum claudens protenditur, que solis mercatoribus ad replendam Egyptum^b festinantibus ad effusionem thelonei solita est aperiri.

7. De expugnatione turris Damiate.

Advenientibus autem patriarcha, rege et duce Austrie, in divino labore glorioso contra turrim erecte sunt machine, petraria et trabucoli; sed hec omnia vix pulverem de turris eiusdem superficie visa sunt excussisse. Quid ergo viri virtutis agerent? Miro ingenio magnisque laboribus et expensis scale due super naves, quas verius pontes nuncupandas censeo, extenduntur. Sed heu! festinantia precipitavit opus. Nam cum ad turrim iam applicari debuissent, fracti^c sunt mali, milites quoque et nobiles sarianti, a predicto ponte cadentes, pro nobis melius pugnaturi, celesti curie per martyrium sunt oblati. Ex hoc facto Sarraceni in Deo suo Mahumeth animati, pugnam nobis minabantur. Econtra Templarii in armis imperterriti militesque Hospitalarii cum peregrinis in occursum eis veniunt et inveniunt; sed ad primum congressum filii perditionis terga vertunt^d inglorii. Quosdam tamen nobiles nostri reliquerunt occisos. Deinde blasphemia cessante, quam cum suis predicatoribus patriarcha compescuit, ad novas structuras prioribus fortiores reversum est. Theutonici ergo ad omnia promptissimi et Frisones hortatu magistri Oliveri Coloniensis scolastici ex puris elemosinis duos emptos coggones subtiliter coniunxerunt. In quibus supra quatuor malos pontem et propugnaculum miro artificio disponentes, ipsas etiam naves contra ignem et machinarum lapides munierunt. Completoque iam opere, mille sexcentarum marcharum^e in eius^f completionem excrevit debitum. Ad¹ quarum persolutionem^g famosissime colupne^h civis Henricus deⁱ Hervotho quindecim marcas auri et decem argenti contulit, qui non longe post centuplum recepturus, vitam in Domino feliciter consummavit; similiter flos Theutonie, id est comes Adulfus de Berge, Francorum omnium caput et Frisonum, in cuius consilio totus spem suam ponebat exercitus, felici fine decessit, cuius ossa apud hospitale Theutonicorum venerabiliter sunt locata. Infiniti etiam alii et theologi in Parisiensi^k fonte nutriti ex^l inordinata dieta dissenteria comitante et calore cunctis

a) t | turris c. b) Egyptum c. c) facti c. d) verius ante vertunt scr. sed del. c. e) in marg. suppl. c. f) bis scr. sed semel del. c. g) post pers. del. est: excrevit debitum. h) Colonie? i) here post de scr. sed del. c. k) Parieñ c. l) or add. sed del. c.

1) Haec in aliis relationibus frustra quaeras.

1218. febribus fortiore, corpora sua Terre Sancte, animas vero Filio virginis reliquere. Post predictum comitem semper memorandum comes Gerardus de Wide in milicie dominum a Theutonicis communiter eligitur. At ille non minor animo quam corpore viros et milites strenuissimos ad officium predictae navis ordinavit, singulos ad suos labores sagaciter deputando. Post hoc oracione ad Dominum fusa et ad crucem sanctam processione devotissime peracta, navis Christi in aspectu terribilis, sed decora, in die beati apostoli Aug. 24. Bartholomei cum magno labore ad turrin trahitur. Econtra pagani ad omnia subtilissimi ad destruendum pontem machinas collocant. Cumque structura in Domino iam iamque triumphatura^a ad summitatem turris applicaretur, scala, cordis suis parumper laxatis, turri demissius est suppressa; de qua vexillifer ducis Austrie, plurimum aspirans introitum, decidit, et sic pro sociis ad Filium virginis exorandum est destinatus. Nec mora, Sarraceni super nostros lapides et sagittas pluere visi sunt et, quod gravius est, ignem sine mensura proiciunt. Ad cuius contactum^b scala impetuosissime est succensa. Nunc dolor, nunc planctus, ploratus et ululatus a nostris ad terram toto corpore, ad Deum solo corde profusus, est auditus. Patriarcha etiam Iherosolimitanus coronam capitis sui harena et pulvere humiliter conspergebat. Et ecce ignis diabolicus per lacrimas sanctum Bartholomeum sic invocantium est extinctus. Ad pugnam itaque filii Dei redeunt, lancea et cuspidem inimicos invadunt, sicque haste per numina fracte, in aera more telorum volantium resiliunt. Ad ultimum hora vesperorum facta Friso quidam flagello mirabili munitus superveniens et alter clava sua non impar hostes propulerunt. Sed et miles^c quidam iuvenis Leodiensis diocesis Spiritus sancti virtute confortatus, turrin prius ascendens intravit. At pagani Dei potentia percussi, ad inferiorem turris locum confugiunt; sed adhuc faciunt quod possunt. Nam fumum palpabilem contra nostros, sed frustra, proiciunt^d; quo cessante, tunc demum residui in manus se christianorum dedentes, de turri centum circiter sunt extracti. Multi vero ex eorum sociis fugam petentes, in Nili fluminis alveo sunt submersi. Exultate igitur et in Domino letamini omnes qui terram Christi sanguine sanctificatam diligitis! Via etenim nobis et porta in Iherusalem per Filium^e virginis est aperta. Montes Thabor et alia castra cristianis infesta per manus inimicorum sunt destructa. Inter paganos quoque plus quam civilia bella geruntur, et regna eorum — prognosticon sue desolationis — undique dividuntur^f.

a) phantia scr. sed del. c. b) actatun ante c. scr. sed del. c. c) nubes corr. miles c.
d) procieant c. e) filius corr. filiū c. f) quae sequuntur: Post captam turrin etc.
cum historia supra nr. VI. edita plerumque conveniunt, ex eadem Oliveri relatione hausta.

VIII.

GOSVINI DE EXPUGNATIONE SALACIAE CARMEN.

QUOMODO CAPTA FUIT ALCASER A FRANCIS.

- Signicies mentis bona corporis oia carpunt,
 Et citius motu qui caret amnis olet.
 Culta nisi fuerint vel tecta vel arva, senescunt,
 Fit neglecta suis spina noverca rosis.
- 5 Quid mage? queque situ sordent. Metuens mihi tale
 Sed tamen est sensus, quid mihi quidve fuit.
 Quod nuper cruce signatis evenerat, ecce
 Scribo, licet vili carmine: Christe, fave!
 Scribo sed quare? Tempus licet omne revolvam,
 10 Usque modo sterilis et sine messe fui.
 Sed mihi messis erit, scribendo quod oia tollam,
 Ne viciū carpant interiora bona.
 Ergo scribo: fave qui trinus es et Deus unus,
 Ut tua chisticolis pandere facta queam!
- 15 Ac^a tu, queso, fave, cui carmina nostra laborant,
 Cui petre^b Petri cimba regenda datur.
 Ecce tuum nomen^c quinis habet esse figuris,
 Ut quinos sensus cum ratione regas.
 Si^c S et U gemines, ut amor geminus super astra
 20 Te levet: hic fratris est amor, ille Dei.
 Invenies septem, numeros^d si quasque figuras,
 Ut te septeno munere pneuma beet.
 Quid moror hic? peto propositum; faveas mihi, Christe!
 Conta^e fovens, tu me complue rore tuo!
- 25 Vota peregrinos cupientes solvere quosdam,
 Diversas horas qui tenuere maris,
 Annos in Christum cum volvis mille ducentos
 Denos cum septem, patria queque gemit:
 Innumeris ratibus sulcarunt equora, Faram
 30 Venerunt plures, dampna tulere prius.
 Hic mora fit, naves coeunt, iuratur in unum,
 Dux legitur; statuit iura tenenda suis.
 Aura datur, mare sulcatur quam pluribus alnis,
 Portugal ratibus terra vivenda^f patet.
- 35 Portus transitur; irascitur Eolus, armat
 Euros in classem; deperit aura favens.
 Anchora nulla ratem retinet, quia restis in ista
 Rumpitur. Hic verit anchora iacta solum.

a) Ad ed. b) i. e. petrae. c) Hi ed. d) muneres c. e) i. e. Cuncta. f) visenda?

1) Suerius.

- Hec ruit ad cautes, in humo colliditur illa,
 40 Vertitur ista ratis, illa repletur aquis,
 Et relique portum subeunt, sed non sine magno
 Planctu; namque tulit aspera queque ratis.
 Hec etenim puppim laceram gemit, illa carinam,
 Hec navis proram plangit et illa ratem.
 45 Cedit yems, socios compiscans hic flet, opes hic;
 Ille legens lacere naufraga membra ratis,
 Iam reparat vires classis, sua vulnera quevis
 Curatur; resonant littora mille modis.
- E**urus discedit, zephyrus blanditur, et ire
 50 Tanquam peniteat se, freta blanda parent.
 E portu cedit classis, sed ibi tamen erent^a
 Rupe due naves naufragiumque ferunt.
 Auriferi reliqua classis petit ostia Tagi;
 Hanc recipit portus nomen Ulixis habens.
 55 Illam christicole letantur adesse; benigne
 Advena suscipitur, hospiciumque datur.
 Presul adest patrie, peregrinos munerat, omnes
 Convocat, affatur et pia verba serit:
 'O fratres, famuli Christi, crucis hostibus hostes,
 60 Spretores mundi martiriique decus,
 Ut patet, ad nostras Dominus vos apulit horas,
 Ut pereat nostrum vestra per arma iugum.
 Est prope nos castrum super omnia castra nocivum
 Christicolis, nomen Alcaser illud habet.
 65 'Al' deus est, castrumque 'caser', castrumque deorum
 Fertur apud gentes; id venerantur, amant.
 Huc ad perniciem nostram sua munera mittunt
 Armaque, cum tempus mortis adesse putant;
 Castrensesque suo regi dant colibet anno
 70 Centum christicolas; solvimus ista quidem.
 In quinis lustris hominum ter milia quina
 Illi ceperunt sive dedere neci.
- R**ex Christus nobis dabit hic sua regna merenda,
 Hostes hos eius mente^b terendo manu.
 75 Non erit^c hoc anno vobis Sacra Terra petenda,
 Navibus hoc etenim tempus et aura vetant.
 Vestros consulite nautas, quibus equoris arcti
 Estusque instantis temporis aura patet.
 Ergo aliquit facite, Sathanas ne reperiat vos
 80 Ocia sectantes, que mala queque necant.
 Ocia virtutes viciant et mentis honorem
 Carpunt et mores propositumque pium.

a) i. e. haerent. b) ita ed. c) Noverit ed.

- Ergo, crucis famuli, sitis crucis hostibus hostes,
Hic sit vestra manus officiosa Deo!
- 85 Alcaser ut pereat, vobis sociemus, iterque
Indigenis terra, classibus unda dabit.
Hec ad verba phares^a in classe fit: improbat una
Pars hec dicta, probat altera, cisma manet.
Classis dividitur in partes, Marsiliam pars
- 90 Hec properat, pars hec Alcaser ire parat.
Aura datur; mare sulcamus proris et adimus
Alcaser; hic uvas carpimus; hostis adest.
Hostis adest in equis, salvetur ut uva; sed ille
Cuspide transfixus, salvus abire nequit.
- 95 Nam moribundus equum^b, socios vitamque reliquit.
Castra petunt comites primaque dampna gemunt.
Ille locus vallo cinctus fossaque profunda,
In muro duplici, turribus innumeris.
Armis multimodis domus hec munita virisque
- 100 Magnanimos reddit, qui sua signa colunt.
Attamen a muris, postquam pervenimus illuc,
Tutius exire non potuere suis:
Nam iusta^c castrum tentoria ponimus, armis
Et munita viris tutaque classis erat.
- 105 Ficus, oliva cadunt, nobis properantibus ire
Ad murum, quod det fossa repleta viam.
Fossa tumet lignis; in nos iurasse videtur
Vulcanus, pereunt omnia ligna rogo.
Tormentum facimus murorum, saxa rotamus;
- 110 Sed muros ictus nilve parumve movent.
Castrum vallamus armato milite; sanguis
Funditur utrinque; mortis amara bibunt.
Rumor adesse rates nostras clamans quatit urbes
Ispanas; in nos arma virosque movent.
- 115 In nos conspirat Ispania, dirigit in nos
Tres reges; nobis fama revelat idem.
Inde metu quatimur; sed nos qui cuncta gubernat
Confortat, nobis dat quater octo rates.
Custodes dantur classi; nos aggere, fossa
- 120 Cingimur, excubias ponimus hic et ibi.
Ut nos extirpent, equitum ter milia quina
Et peditum veniunt milia dena quater.
Ex nostris quidam bellum dissuadet, abire
Ammonet, hic quenquam solvere vota negat:
- 125 'Non hanc, sed gentem nos debellare iubemur
Que Christi turbam, que loca sancta tenet'.

a) quid sit nescio. b) equum ed. c) i. e. iuxta.

- Turba favent; homines salvare volens Deus omnes,
 Innovat antiqua signa suosque iuvat.
 Crastina cum visura dies pugnam foret, omnes
 130 Conspicimus socios et numeramus equos.
 Innumeri pedites, muniti viribus, armis
 Adsunt; sed centum vix ter habemus equos.
 Ex improviso quingenti nocte sub ipsa
 Dante Deo repetunt nos equites et equi.
 135 Aurora est; equites, tenuit quos spicula nostra,
 Paulum procedunt; hostica castra notant.
 Tecta sub hoste latet tellus; ad sidera clamor
 Tollitur, et clangor undique corda movet.
 Congressus fit; utrinque cruor fluit; en male nostris
 140 Succedit; fugiunt; impius hostis adest.
 Noster eques cedit, sua nudat pectora, munit
 Dorsum, castra subit, et venit hostis eo.
 Scandit equos nocte qui venerat hospes, ad astra
 Respicit, inplorant Omnipotentis opem.
 145 Astris lucidius quod splendet in aere signum
 Est crucis; id nostrum plurima turba vident.
 Mens redit hoc viso nostris; en noster in hostes
 Sevit eques, sternit, effugat, immo necat.
 Agmen in auxilium nostris venit ecce supernum,
 150 Dante Deo, signum qui dedit ante crucis.
 Vestis ei splendens ut sol, ut nix nova candens,
 Suntque suo rosea pectore signa crucis.
 Hostis ut has acies novit sua terga prementes,
 Lumina caligant, et sua corda pavent.
 155 Hinc fit, quod socius socium ledit, latus hasta
 Perforat huic, illi demetit ense caput;
 Sternitur hic, ille pedibus calcatur equorum,
 Hic hominum quidam precipitantur aquis.
 Quid magis? ex illis ter milia dena perisse
 160 Credimus et reges tunc cecidisse duos.
 Quod telis comitum cecidere chorive superni,
 Ipsorum cedis per loca nosse datur.
 Illorum stragem, quia terna dieta furentes
 Nostros vidisse^a, cum^a nisi prima datur.
 Sept. 11. 165 Contulit ista Deus nobis, in luce Iacincti
 Et Proti palma qua celebrata fuit.
 Gaudemus, Domino canimus, quod talia nobis
 Fecit: fama novos incutit ecce metus;
 Ut nos confundant, confirmat adesse galyas
 170 Ter denas; petimus, nec reperimus eas.

a) locus corruptus videtur.

Qui celo, qui signa solo dederat, modo fluctus
Turbat, et hostiles his periere rates.

Obsessos iterum petimus; sed viribus in nos
Saxa trabesque rotant desuper atque rogam.

175 Ledimur, e muro discedimus, eminus arcu
Infestamus eos; sanguine tela madent.
Imbuitur populi tellus utriusque cruore,
Inque vicem bibimus pocula dira necis.

Sic nil proficimus; ars viribus additur, ergo
180 Sub terras fodimus, murus ut ipse ruat.
Clam fodimus; contra fodit hostis, nititur ipse,
Ut noster maneat irritus iste labor.
Rixa fit in fovea ferro fumoque rogoque;
Hic etiam sanguis fusus utrinque fluit.

185 **U**nde duas turres castri mage turribus altas
Ponimus a muris non procul, immo prope.
Utraque lignea fit, in castrum despicit, hostem
Respicit, ut semper insidietur ei,
In mediis castris ut spicula dirigat arcu,
190 Ut sic castrenses mors inopina petat.

Inde duo muri facimus tormenta; timorem
Hec sicut turres hostibus incutiunt.

Colloquium petit hostis, heret, timet. Alkaser ergo
Deditur; en nostris hostia queque patent.

195 **Q**uotquot erant hostes et eorum res peregrinis
Cedunt; pars inde cuilibet equa datur.

Novit Ulixboniam lux tertia post sacra Luce
Festa Iesu Christi subdere colla iugo.

Oct. 21.

Post annos septem decies binosque sub ipsa
200 Luce datur nobis Alcaser, immo Deo.
Post triduum castri dux tingitur amne lavacri;
Militibus Gladii terraque rusque datur.

Unus, et hoc ipsum est iniuria magna, remansit
Alkaser immunis, et nichil inde tulit.

205 **P**rimitus hic etenim peregrinos movit, ut irent
Alkaser, his et opes hic dedit atque viros,
Et vires et opes proprias hic in obsidione
Castris consumpsit illius atque viros.

Hic ducibus nostris sua concessitque deditque,
210 Cui velut ingrati solvere neutra volunt.
Insuper, ut castrum captum fuit auxiliisque
Consiliisque suis, huic sua iura negant.

- Decrevitque decem captos exercitus omnis
Huic dandos, quos hii detinuere sibi.
215 Est hic Ulixbonie presul, qui tot bona nostris
Contulit, ast recipit pro bonitate malum.
Isti porrigitur ab eis pro necthare mirra,
Fel pro melle, scelus pro pietate^a sui.
Sis patiens his perversis, precor, optime presul,
220 Ut pro terrenis det tibi summa Deus!
- Suscipe, queso, pie, mea metra, pater venerande,
Vilia metra licet, que tibi lego, lege!
Hic sunt ter quine partes, hinc quamque figuram
Si primam iungas, nomina nostra creas.
225 Hec qui scripta legis, que cernis in his minus apta,
Ne risum moveant, corrige sive tere!
Que modo metra tenes, partim tenuit prius alter;
Qui me promovit, ultimo metra teret.
Ne mireris! ei scripsi, gratia cuius
230 Nota mihi fuerat, nec tibi notus eram.

IX.

MARTINI CONTINUATIO COLONIENSIS.

1268. Papa quoque Clemens quartus obiit; cui archidiaconus
Leodiensis¹, qui et Gregorius decimus est dictus, successit;
post quem Innocentius quintus papa ordinatur; cui Adrianus
quintus successit. Cui et Iohannes vicesimus primus sub-
stituatur. Post quem Nicolaus tercius subordinatur. Cui
1281. Martinus quartus successit.
- Cunradus quoque archiepiscopus Coloniensis cum sedisset
annis viginti tribus cum dimidio, ecclesia sua Coloniensi in
1261. summa pace derelicta, obiit et sepultus est in nova^b ecclesia
beati Petri, cuius et primum lapidem fundamento imposuit,
mausoleo super eum fusili decentissime fabricato. Cui dominus
Engilbertus de Falkenburg, eiusdem maioris ecclesie prepo-
situs, vir in negociis suis minime prosperatus, successit.
Nam cum ad reprimendas inimicorum infestaciones multo-
ciens tam nobilium quam ministerialium copiosum produxisset
exercitum, semper tamen pene inferior videbatur, ita ut
1267. a comite Iuliacensi² in loco qui dicitur Marienholz³, suis

a) proprietate ed. b) nova c.

1) Theobaldus de Placentia.
Lechenich, prope Coloniam.

2) Wilhelmo.

3) Inter Tulpetum et

preterfugientibus, partim captis ibidem, eciam ipse caperetur et in castro Nidecke^{a,1} per triennium et tres menses in custodia haberetur. Hinc quoque non multo post² a civibus Coloniensibus infra urbem capitur et custodie mancipatur.^{1263.} Quapropter exacerbati nobiles et potentes consangwinei^{1268.} archiepiscopi, scilicet dominus de Falkenburg, frater eius, dux de Limburg, comes de Clevo^b, nobilis de Heimsberg, congregata multitudine armatorum, Coloniam per domum adherentem muro, maximo aditu facto, intrant et civitatem obtinere moluntur. At burgenses ad arma conclamant et dominum de Falkenburg in ipso introitu^c equo sedentem proch dolor! interficiunt, ducem Limburgensem capiunt^d; exteriores autem omnes fugam arripiunt.

Anno Domini 1274, Urbis vero condite 2112, post^{1273.} mortem Richardi regis et nepotum Friderici imperatoris aliquanto iam tempore imperio vacante, principes Germanie ad electionem regis Frankonwort convenerunt et serenissimum Rodolfum comitem de Havekensburg in regem concorditer elegerunt; qui post modicum Aquisgrani a domino Engilberto archiepiscopo Coloniensi consecratus, regnavit nonagesimo loco ab Augusto ferme annis viginti.

Huius tempore Engilbertus archiepiscopus decedens, in^{1274.} beati Cassii^e ecclesia Bunne tumulatur, quia propter discordiam predictam Colonie sepeliri non poterat; cui Segefridus, ecclesie Moguntinensis prepositus et Coloniensis maioris ecclesie canonicus, Bunne in archiepiscopum electus et a domino apostolico Gregorio decimo, qui et solempne concilium, *Mart.* scilicet quingentorum episcoporum ac mille abbatum et aliorum prelatorum Lugduno celebraverat³, honore pallii celeriter sublimatus, successit. Contra quem multi potentes et nobiles tam episcopi quam laici vehementer insurgebant per omne episcopium, ignem^f pariter miscentes ac ferrum. At^g archiepiscopus a primeva etate armis exercitatus, doctus perpeti celebres^h asperitates aloris, et inedia sitique insuper et vigiliis estuare, nunc istis nunc illis equam vicem rependit, denique Godefridum de Arnsbergⁱ comitem et filium eius in gratiam suam^{1278.} venire coegit, invaso prius presidio dicto Neyhym⁴ ac destructo. Modico autem post intervallo Engilbertus comes de^{1277.}

a) Videcke c. b) Eleno c. c) intuitu c. d) aut capiunt male add. c.
e) Cassi c. f) igne c. g) Ac (?) c. h) celebras e. i) Artisberg c.

1) Niddeggen prope Düren. 2) Ista iam quatuor annis ante proelium cum comite Iuliacensi commissum acciderunt. Cf. Cardauns, 'Städtechroniken. Cöln' I, p. 224 sqq. 3) Ex Martino Oppav. SS. XXII, p. 442. 4) Niunheim in chron: vern. Colon. II, p. 57. memoratur; fortasse Neuenheide.

Marka ab Hermanno nobili viro de Breyderwort capitur et in vinculis moritur¹.

- Huius eciam regni anno^a quarto, videlicet anno Domini 1278. 1278, Wilhelmus comes Iuliacensis civitatem Aquensem, archiepiscopo Coloniensi Sigefrido confederatam, dolo obtinere nititur et incaute ingreditur, ac cives ad arma conclamantes, ipsum comitem et filium eius primogenitum cum trecentis et sexaginta octo satellitibus, proch dolor! interficiunt; et archiepiscopus, audacie gustu ex casu inimicorum accepto, terram comitis Iuliacensis hostiliter invadit, cedibus, rapinis et incendiis cuncta devastans et Iuliacensem municionem obsidione circumdans. At^b superstites amici comitis et quotquot in tali trepidacione colligi poterant, congregati viriliter portis erumpunt et archiepiscopum et suos ferociter invadunt. Sed tandem archiepiscopus victoria potitus, municionem illam cepit et pro suo libito inibi cuncta disposuit. Ibi quoque et Colonienses pro archiepiscopo fortiter pugnasse memorantur, et aliqui ex eis occubuisse referuntur. Comes vero de Luzlinburg², consangwineus comitis Iuliacensis, cum maximo exercitu episcopatum intrat Coloniensem et Tulpetum obsidione [cinxit^c, propter vero resistenciam dicti domini Syfridi ab obsidione] discedit. Sed tandem fidelibus archiepiscopi et amicis comitis mediantibus, tali condicione pax inter eos 1279. reformata³ est, ut archiepiscopus Iuliacum et si qua alia invaserat redderet, et deinceps nullus alium infestaret.

1278. Eodem anno Rudolfus rex expeditionem in Bohemiam molitur contra regem eiusdem^d provincie, occupatorem ducatus Austrie, et inito conflictu, rex Bohemie occiditur, et Rudolfus rex victoria potitur. Sed tandem principibus mediantibus Wenczlaume^e, interfecti regis filium, in gratiam suscepit, filiam suam eidem in matrimonium tradendo et filium suum Adelbertum de ducatu Austrie investiendo.

Mart.
Cont. Rom.

Huius eciam tempore tota Sicilia contra Karolum, quem papa contra nepotes Friderici imperatoris regem Sicilie fecerat, rebellans, Petrum regem Arragonie in suum defensorem et dominum vocaverunt. Succensique rabie omnes Gallicos, qui in regno Sicilie morabantur, tam mares quam feminas, senes ac iuvenes, in contemptum regis Karoli interfecerunt, et quod detestabilius fuit, latus mulierum Latinarum, que a Gallicis dicebantur concepisse, aperientes^f, partus earum antequam nascerentur occidebant. Rex autem Arragonum Siciliam occupans, se in regem Sicilie fecit coronari contra

a) anno supplevi. b) Ac (?) c. c) verba cinxit — ab obsidione partim ex Chronica Praesulum supplevi. d) eundem c. e) Wenczlaum corr. man. sec. c. f) parientes c.

1) Cf. Levoldi chron. com. de Marca, ap. Meibom, SS. R. Germ. I, 391.

2) Comes de Limburg intelligitur. 3) 1279, Oct. 14; v. Lacomblet nr. 730, II, p. 429. Cf. Not. Colon., SS. XXIV, p. 364.

inhibitionem domini pape Martini quarti, quapropter a domino papa *Cont. Rom.* excommunicatus, regno Arragonum et omni quod ab ecclesia tenebat^a privatur. Unde et dominus papa Martinus regem Francie contra eundem Petrum regem Arragonie, quem dudum regio nomine privaverat, in auxilium accersivit, qui cum magnis copiis veniens, regnum Arragonum per milites et stipendiarios suos cum auxilio cuiusdam nobilis de Arragonia transfuge nomine Iohannis invadit^b et multas municiones occupavit, absente Petro et procurante sibi subsidium, qualiter posset ipsum regnum, quo iam dudum privatus erat, defensare. Karolus autem rex de Francie partibus se per mare transtulerat versus Apuliam; cuius adventum Siculi vel Hispani et Gothi sencientes, cum aliquibus galeydis armatis et bene munitis per mare venerunt Neapolim, ut sagacitate sua ante regis adventum possent ibidem aliquos, qui pociores videbantur, provocare ad conflictum. Quod ubi comperit filius regis Karoli, motus et incitatus huius animositatis clamoribus, assumpsit solitam audaciam, cum suis bellatoribus prefatos inimicos aggreditur, contra eos viriliter pugnando. Sed per fraudem nautarum multi nobiles et strenui pugnatores submersi sunt et interfecti; ubi et idem princeps cum suis remanens captus fuit, et multi alii cum eo, sed non sine magna suorum inimicorum occisione, qui, velut ignari marinorum preliorum, experti sunt, quia non fuit ludus in undis. Rex quoque Francie, antequam de eadem expeditione reverteretur, obiit; 1285. sed et ipse Karolus non multo post defunctus est.

Igitur Rudolfus rex conventum maximum habuit Herbi-^{1287.}polis, scilicet in Wirzburg, ubi multi principes erant congregati; causa autem tante frequentie fuit, quod dominus papa Martinus et rex per omnem Germaniam de terris arabilibus quandam summam pecunie exigebant. Ubi Sigefridus Coloniensis archiepiscopus inaudite et insolite exactioni mira constantia et libertate contradixit, et ita ea res processum non habuit et deinceps oblivioni et perpetuo silencio tradita, sic quod Germania tota per eundem archiepiscopum usque in hodiernum diem ab eadem exactione libera permansit.

Interea quidam nacione rusticanus¹ Fridericum imperatorem se mentitur similitudine, et hac fallendi specie Coloniā tendit, ubi cum a Coloniensibus cum iniuria expelleretur, Nussiam^c divertit; ubi cum per aliquod tempus resideret, ad hoc fidei processit forme similitudine, ut qui Fridericum imperatorem viderant [ad^d sue deceptionis fidem alliceret]. Tanta namque demencia multos ceperat, ut ei regale obsequium propriis sumptibus exhiberent; aliqui^e vero, perspicacioris intellectus, duriciam corporis et servilem formam

a) tenebatur c. b) invaditur c. c) Tussiam c. d) uncis inclusa supplevi secutus Chron. quorundam regum. e) alioqui c., sed ult. i alia manu in loco raso c.

1) De isto impostore accurate egit Meyer, 'Tile Kolup'. Wetzlar. Progr. 1868.

considerantes, non ita esse credebant. Sed civitates regno attinentes omnino fidem adhibere volebant propter nimias exactiones, quibus a rege angariabantur, quorum frequentibus nunciis Weclare accessit, ut per eorum auxilium civitates ulteriores attingeret. Quod ubi rex Rudolfus comperit, cum Sigefrido archiepiscopo Coloniensi, cum quo prius discordaverat, concordiam iniit; qui cum valido equitatu regi Weclare occurrit et a civibus impostorem^a illum repetivit. Quibus traditus et in curru ad eos evectus, ut meruerat, incendio exustus est.

Cont. Rom.

Huius eciam temporibus in Thunicio magna multitudo paganorum per supradicti Petri regis Arragonum astuciam inter moncium districtum fuit depressa, et ibidem occisi sunt paganorum quam plurima milia, forte tria milia. Tunc soldanus Babilonie a Tartharis per octo dietas fugatus, ubi pagani ultra quinquaginta milia dicuntur occisi; sed viribus et animo resumptis, soldanus dictos Tartaros orientales fugans, circa triginta milia Thartarorum in huiusmodi fuga dicitur occidissee.

Martinus papa obiit; cui Honorius quartus successit; post quem quidam¹ ordinis Minorum substituitur.

1288.

Igitur anno Domini 1288, regni Rudolphi regis 14, discordia inexorabilis et multum lugenda oritur inter Iohannem ducem Brabancie et Reynoldum comitem Gelrhensem pro ducatu Limburgensi, quem diebus vite sue comes se debere possidere affirmabat ratione uxoris sue, filie ducis sine liberis [defuncti^b]. Sed dux magnanimitate et divitiis fidens, ab Adolfo comite de Monte quicquid iuris in dicto ducatu habere videbatur multo precio comparavit, et predictum comitem [de^c Monte et Walramum comitem] Iuliacensem et eius fratrem Gerhardum dictum de Castere^d et Everhardum comitem de Marka et Heinricum nobilem de Windeke, fratrem comitis Adolphi de Monte, insuper et cives Colonienses multosque alios tam nobiles quam servientes magnis sibi preciiis confederat. At^e comes ex adverso dominum Sigefridum archiepiscopum Coloniensem, Heinricum comitem de Luczlinburg^f, fratrem eius^g Walramum et Walramum nobilem de Falkenburg et Iohannem nobilem de Lymberg^h, Heinricum quoque de Westenburgⁱ, fratrem archiepiscopi^k, et plures alios prece et precio sibi conciliat; et varios eventus belli experiuntur, nunc hiis nunc illis superioribus existentibus. Sed tandem dux solita magnanimitate episcopatum Coloniensem potestative ingreditur et flammis et ferro pro libitu cuncta consumit et castrum archiepiscopi Würine^l dictum, multo agmine armatorum stipatus, obsi-

a) impastorem c. b) defuncti *Chron. praes. secutus suppl.* c) ita *Chron. praes.;* des. c. d) Casten c. e) Ac (?) c. f) Lirezlinburg c. g) archiepiscopum male add. c. h) Leynberg c. i) Wescenburg c. k) archiepiscopum c. l) Würine vel Würme c.

1) Nicolaus IV, qui sedit 1288, Febr. 22. — 1292, Apr. 4.

dione circumdat. At^a archiepiscopus et predicti nobiles cum 1288. maiori exercitu electorum supervenientes, ducem et suos ferociter invadunt, et diu anceps pugna fuit. Tandem dux cum maxima clade suorum cruenta victoria potitus est. Ibi Heinricus comes de Luzlinburch, pater dive memorie Heinrici, postea imperatoris, et eius frater Walramus interierunt. Heinricus eciam de Westeburg, frater archiepiscopi, miles egregius, qui fortiter ibi fecisse vocatus est, occubuit, et plus quam mille homines ibidem cecidisse memorantur. Comes eciam Gelrhensis^b Reynoldus a duce Iohanne captivus abducitur, archiepiscopus vero Sigefridus a comite Adolfo de Monte ad vincula conicitur^c, et ecclesia Coloniensis vehementer humiliatur. Nam comes Iuliensis Walramus castrum Tulpetum^d, quod inexpugnabile videbatur, solo tenus^e destruxit, et Everhardus comes de Marka multa opida et castra in ducatu Westfalie devastavit. Dominus autem papa ordinis Minorum, comperto, quod Colonienses fautores et adiutores in deiectionem archiepiscopi fuerant, Coloniam per aliquot annos posuit sub interdicto; at illi indurati mercenarios conducunt, qui eis contra inhibitionem domini pape divina celebrarent.

Postquam autem rex Rudolfus annis ferme viginti strennue regnum administrasset, obiit et Spire honorifice 1291. sepelitur.

Anno Domini 1294, Urbis vero condite 2132, principes 1292. Germanie in electione regis concordantes, Adolfum insignem comitem de Nassauwe elegerunt; qui et a Sigefrido archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani consecratus in regem, regnavit nonagesimo primo loco ab Augusto. Hic post confirmationem suam audiens aliquas civitates Alsacie a se discedisse^f, expeditionem illuc induxit et Sigefridum archiepiscopum Coloniensem in eundem procinctum invitavit¹. Cuius consilio et auxilio civitates perditas recuperavit et aliquos ibidem sibi rebelles captivos inde abduxit.

Huius eciam tempore recrudescebat bellum inter Philippum regem Francie et Edwardum regem Anglie; unde rex Anglie aliquos principes ad resistendum regi Francie prece et precio sibi conciliat comitemque Flandrie², ut idem cum ipso senciatur, invitat. Sed quibusdam a fide deficientibus, comes Flandrie a rege Francie captivus abducitur, et tota Flandria eiusdem dominio mancipatur. Unde et procuratores regis Francie per totam Flandriam paulo insolentius agere, domos

a) Ac (?) c. b) Gelrhendis c. c) convicitur c. d) Culpetum c. e) soletenus c. f) ita c.

1) *Sifridus testis occurrit in charta Adolphi regis data ante Columbariam, Oct. 24. Böhmer, Reg. imp. nr. 165.* 2) *Guidonem.*

incursare, uxores et filias civium violare et multa tyrannice agere ceperunt. Quapropter Brugenses^a nimium irritati, 1302. omnes Gallicos, paucis evadentibus, interfecerunt¹. Quo nuncio rex Francie accepto, omnem virtutem sui regni ad ulciscendas suas iniurias Flandriam remittit; quibus Flamingi in loco dicto Kurterich² occurrentes, plus quam milia sex ex ipsis occiderunt et deinceps iugum Francie, invito rege, a suo collo excusserunt.

Sed antequam ista acciderent, cometes multo tempore visa erat. Sunt comete stelle crinite repente nascentes, que regni mutacionem aut pestilenciam aut bella vel ventos estusque portendunt^b. Quidam eciam heremita laicus iuxta villam Linse³ manens tempore eodem ad ecclesiam die quadam dominica venit, qui referebat se tercio audivisse vocem ita dicentem: *Arcus forcium superatus est, et in-*

1 Reg. 2, 4. *firmi^c accincti sunt robore.*

1292. Per idem tempus, papa ordinis Minorum defuncto, et sede Romana iam per aliquot annos vacante^d, cardinales tandem concordantes, Petrum solitarium in Sicilia commorantem, qui et Celestinus quintus est dictus, in papam elegerunt; cui et fratrem quendam ordinis Predicatorum cum

1294. decreto eleccionis direxerunt. Quo contradicente et omnimodo reluctantem, frater predictus hoc sermonis initium arripuit dicens: *Petrus servabatur in carcere, oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo.* Quid multis moror? Tandem gracia Dei cooperante, swasibilibus sermonibus fratris illius ad hoc Petrus adductus est, ut voluntati eius acquiesceret, et ad cardinales, asino non equo sedens, adductus^e est. Quo in sede beati Petri collocato, religiosissime et continentissime vixit, ita quod omni anno tres quadragesimas, sicut et ante papatum fecerat, ieiunaret, primam videlicet ante pascha, secundam ante assumptionis festum beate virginis Marie, terciam vero ante nativitatem domini nostri Iesu Christi. Hic post paucos annos⁴ perpendens se in isto officio pre curis innumeris, quibus urgebatur, vite contemplative, quam deseruerat^f, non posse inherere, invitis omnibus papatum resignavit et ad suum heremitorium remeavit, et quamvis ei redditus sufficientes ex patrimonio beati Petri a cardinalibus offerrentur^g, nichil tamen penitus recipere acquievit. Cui Bonifacius VIII. successit.

a) burgenses c. b) pretendunt c. c) infiniti c. d) vacante c. e) addictus c.
f) deseruerat c. g) offerrentur c.

1) a. 1302, Mai. 25. 2) Courtray; Iul. 11. 3) Linz iuxta Rhenum.
4) Coelestinum V. iam eodem anno papatu se abdicasse constat.

Sigefridus quoque archiepiscopus Coloniensis tandem senio, labore et casibus fortuitis consumptus, cum sedisset annis 23 et mensibus 5, moritur et in monasterio Sancti ^{1297.} Cassii Bunne, sicut et predecessor eius, quem negligenter positum honestius sepeliri fecerat, et ipse fusorio opere ante altare beati Petri honorifice tumulatus est. Cui Wicboldus, maioris ecclesie in Colonia decanus, successit. Hic plus faccione nobilium sibi favencium quam eleccione^a canonica Nussie eligitur, vir tam divina quam humana sciencia sufficienter eruditus. In curia Romana positus, ab emulis opinio eius vehementer obfuscatur, propter quod multa ibi expendisse et maiora donasse memoratur, et tandem a Bonifacio VIII. papa pallii honore decoratus, in pace dimittitur. ^{1298.} Cuius interventu Colonienses ab interdicto, quo iam annis plurimis innodati fuerant, meruerunt absolvi¹.

Igitur rex Adolfus negligencius se ad principes, qui eum ad culmen tanti honoris erexerant, componens, et militaris ordinis homines eis preponens, odia eorum contra se provocavit. Unde Gerhardus^b Moguntinus archiepiscopus, regi propinquitate consangwineitatis coniunctus, episcopus Argentinus et ceteri nobiles superarum parcium indignacione commoti, illustrem ducem Austrie nomine Adelbertum, filium regis Rudolphi, evocaverunt et ut regnum obtineret hortabantur. Qui, exercitu copioso adunato, cum ipsis municionem quandam regno attinentem² obsidione circumdederunt. Sed Adolfus rex hiis eventibus minime perterritus, cum multa sequela armatorum eos invadit. Pugna vero inita, Adolfus rex ibi cecidit, et multi captivi abducuntur. Cometa prius^c per idem tempus visa est.

Adolfo rege interfecto, mox principes Germanie Moguncie³ congregati Adalbertum ducem Austrie in regem eligunt, qui a Wicboldo archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani nonagesimo secundo loco ab Augusto in regem est coronatus. Hic post suam coronacionem insignem curiam Nurinberg indixit, ad quam multi principes convenerunt; ubi et plus quam sex milia militum asseruntur fuisse. Causa autem tante solempnitatis extitit coronacio uxoris regis, quam et Wicboldus Coloniensis archiepiscopus ibidem unxit in reginam.

Per idem tempus rex Danorum, rex Norwegie, rex ^{1311.} Swechie^d, marchio Brandenburgensis et omnes principes

a) elleccione c. b) Berhardus c. c) ita c.; vers. Germ.: eyn cleyne comete. d) ita c.

1) Cf. *Notas Col.*, SS. XXIV, p. 365. 2) *Alzei*. 3) *Conventus Moguntinus iam ante pugnam apud Göllheim commissum habitus est Iun. 23.; sed iterata est electio Francofurti Iul. 27.*

1311. nobilesque aquilonis solempnem curiam in Roicstok¹ civitate^a peregerunt, ubi et quinque milia militum fuisse memorantur. Ibi principes predicti confederati insurrexerunt contra civitates sibi attinentes, que terrestribus et marinis mercibus et negociacionibus incrassate, locupletate, inpinguate, dilatate, principibus debitam subieccionem exhibere detractaverunt. Sed brevi interveniente tempore ad hoc adducte sunt, ut principibus suis ultra rebellare non presumerent.

1300. Anno autem Domini 1300. innumerabilis multitudo Romam properat spe indulgenciarum, que semper centesimo anno² ibidem existunt. Hic quoque annus iubilæus, id est remissionis, idcirco vocatus est, ut, quicumque ipso anno confessus, contritus Romam adveniret, a culpa et pena liber letus remearet.

Huius eciam temporibus Bonifacius octavus papa, in 1303. castello quodam dum comoraretur, a duobus cardinalibus de Columpna, quos cardinalatu privaverat, cum auxilio Philippi regis Francie, quem excommunicaverat, cubiculariis corruptis [captus est, et^b] omnis thesaurus eiusdem ibidem repertus est abstractus. Quo nuncio Rome perlato, mox Romani ad liberandum papam proficiscuntur; quem cum egrotantem Romam perduxissent, non multo post ibidem defunctus est. Fecerat et hic papa sextum decretalium, Celestino predecessore suo aliquot annos adhuc superstite. Cui Benedictus XI, frater ordinis Predicatorum, successit. Qui cum annum et paulo plus³ sedisset, obiit Perusie et ante altare ibidem sepultus est. Cui Burdegalensis^c archiepiscopus, qui et Clemens quintus est dictus, successit. Hic 1304. ordinem Templariorum propter inauditam et quam nec dici fas est infamiam destruxit⁴.

Archiepiscopus quoque Wicboldus ecclesiam suam Coloniensem, utpote vir senex et debilis et longo tempore magis consiliis aptus quam armis exercitatus, prudentia regere disponebat, unde et nobiles terre muneribus sibi placare^d satagebat^e. Sed secus accidit, quia, quanto plus donabat, tanto magis ab hiis impugnabatur. Quod ubi intellexit, ad debellandum^f comitem de Marka, infestissimum inimicum

a) civitatem c.

b) captus est et *supplevi*.

c) Burdegolensis c.

d) placere c.

e) sathagebant c.

f) rebell. c.

1) Rosstock. 2) Ex hoc quoque loco chronicam nostram ante medium saeculum XIV. compositam esse cognoscas, quia a. 1350. a Clemente VI. constitutum est, ut quinquagesimo quoque anno annus iubilæus celebretur.
3) Benedictus XI post annum nondum completum diem clausit extremum. 4) Annis scil. 1311. et 1312.

ecclesie Coloniensis, Susatum divertit; ac comes solita constantia exercitum copiosum coadunat, archiepiscopum et suos ad bellum provocando. Sed archiepiscopo locum pugne nequaquam dante, comes et sui post aliquot dies digrediuntur. Archiepiscopus autem absentia comitis animatus, terram ipsius circumiacentem^a hostiliter invadit, rapinis et incendiis cuncta devastando. In eadem expeditione archiepiscopus ad extrema ibidem pervenit, et aliquot diebus decumbens, sepius in infirmitate eadem comunicavit. Cui cum a confessore suo fratre Minore iterum comunicare volenti diceretur, non opus esse eucharistiam sepe sumere, verbum memoria dignum respondit: 'Anima mea affectat hoc sacramentum, quia bonum est viaticum'; et ita defunctus est, cum sedisset circa annos octo, in eadem civitate in^{1304.} ecclesia beati Patroclii martiris tumultus, regnante rege Romanorum Adalberto. Post cuius decessum in eligendo archiepiscopo Coloniensi grandis dissensio inter electores orta est, quibusdam vota sua in^b Heinricum de Wirnenburg^c prepositum ecclesie maioris in Colonia transferentibus, aliis in prepositum Bunnensem Reynhardum de Westerburch, fratrem Sigefridi archiepiscopi Coloniensis, ceteris in Wilhelmum canonicum maioris ecclesie, filium comitis Iuliacensis, cuius pater et avus Aquisgrani interierunt. Sed idem Wilhelmus non multo post in bello, quod^d Flamingi adversus regem Francie susceperant, fortiter ibidem agens interiit; duo vero superstites ad curiam proficiscuntur. Ubi a beate memorie Benedicto papa Henricus de Wirnenburg pallii^e honore donatus esset, si non immatura morte idem pontifex preventus fuisset. Sed a Clemente quinto papa, successore Benedicti, Henricus in archiepiscopum consecratur^{1305.} et in pace cum pallii honore dimittitur. Quanta autem ibi expenderit vel donaverit, exactiones in clerum quas^f fecit demonstrant^g.

Igitur rex Adelbertus Iohannem, filium fratris sui, ducem Alemanie, propter iuvenilem eius etatem apud se honeste detinuit et quo adoleret provinciam illam prudentioribus gubernandam commisit. Unde Iohannes irritatus et malis consiliatoribus usus, regem Adelbertum, patrum suum, nichil minus suspicantem, proch dolor! interfecit.^{1308.} Qui profugus et exul in Italia degens, tandem ibidem vitam finivit; cuius et omnes complices a filiis Adelberti regis^{1315.} mala morte consumpti sunt, et omnia eis attinencia funditus eversa.

a) circumlatentem c. b) in suppl. c) de Wirnenburg post transferentibus habet c. d) quo c. e) pallii c., etiam infra. f) quas supplevi. g) demonstravit c.

1) Cf. Levoldi chron. com. de Marca, ap. Meibom I, p. 396.

Adelberto rege occiso, principes Germanie in eleccione^a concordantes, Heinricum VIII. dive memorie, comitem de Luzlinburg, in regem eligunt; qui ab Heinrico archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani unctus in regem, regnavit nonagesimo tercio loco ab Augusto. Hic predecessores suos, reges videlicet Adolfum et Adalbertum, in loco occisionis eorundem tumulatos effodi iussit et Spire honorifice tradidit sepulture. Hic eciam anno Domini 1310.¹ in nativitate Domini curiam solempnem Colonie celebrans, expeditionem principibus in Italiam estate futura indixit. Tempore igitur adveniente, quo reges ad bella procedere solent, cum exercitu valido Italiam nullo obstante intrans, Brixenses a fide deficientes obsidione conclusit. Ubi tantam multitudinem virorum adunaverat, quantam in ulla hystoria unquam legitur congregatam. Quos tandem post aliquos menses ad dedicionem accipiens, muros civitatis funditus evertit, fossata complanavit, et sic victor ut solebat in ulteriora conscendit. Facte sunt ibidem multe hominum strages; ubi et Walramus, frater regis, interiit, et alii quam plures ex utraque parte viri strenui consumti sunt. Mortalitas eciam nimia ex corrupto aere ibidem invaluit et multos interemit. Heinricus quoque rex ad ulteriora contendendo tandem ad urbem Romanam pervenit; ibi ex iussione domini pape Clementis V. in Lateranensi ecclesia a cardinalibus in die beatorum Petri et Pauli apostolorum in Romanorum imperatorem solempniter est coronatus. Romani vero alterius faccionis exercitum imperatoris ex improvise invadentes, aliquos ex ipsis obtruncabant; quod ubi innotuit, reliqui de exercitu imperatoris arma assumunt et Romanos ferociter invadendo interficiunt, submergunt, ita ut plus quam ducenti ibi cecidisse referantur. Ibi episcopus Leodiensis² et abbas Wizinburgensis³ et aliqui viri militares ex parte imperatoris ceciderunt.

1309.
Dec. 25.

cf. 1 Par.
20, 1.

1311.

1312.
Jun. 29.

Per idem tempus Philippus rex Francie et rex Anglie multique principes et barones expeditionem in Terram Sanctam post aliquot annos contra Sarracenos indixerunt. Quo soldanus audito, domino pape Clementi V. subiectam epistolam transmisit, in hunc modum continentem:

[Waradach^b] soldanus et^b archos Babiloniorum, Assiriorum, Samaritanorum, Egyptiorum^c, Alexandrinorum, Parthorum, Elamitarum^d, Cilicinnorum^e, Exteriorum^f, Indorum, Persarum^g, Medorum, Bragmanorum^h, Sandanorum^b,

a) elleccione c. b) deest c. c) Egiptorum c. d) Elemitarum 2. e) Clitorum 2. f) exteriorum c. g) Pers. Med. des. c. h) Braganorum post As. c.; Dragmanorum 2.

1) Computat noster annum a nativitate Christi.

2) Theobaldus.

3) Aegidius.

Asignorum^a, [dominus^b mille vexillorum] custosque spelunce crucifixi, magno sacerdoti Romanorum gratiam^c quam palpitat queritando et salutem quam visitando promeretur. Orthodoxe^d fidei fundamentum, christianorum sapientia, robor discretorum, prudentium fortitudo simul^e omnia^f in capitis^g tui cellula sunt reclusa. Thesaurus, a^h quo locorum [plurimaⁱ sapientia et prudentia predicantur], sigillo intimo in cincinno^k verticis tue colligatus requiescit, memoria tua^l strepet, in¹ insipientia vacillat, stulticia ebetescit^m vertigine et stultorum moreⁿ fatiscit^o, qui pater diceris et filiis tuis tam inaudita mala machinaris. Princeps^p Francorum et alii reguli spem^q tibi ponentes, baculo arundineo similes, velut stuppa^r evanescent et sicut fumus repentino^s vento uno flatu consumentur. Tu habes galeas^t, nos ursinos, tu classes^u, nos turgenandos^v, tu naves, nos uricios^w. Et quid^x multa^y parvis annumerabo? Quidquid moliendo^z contra nos cogitare poteris, totum ante providimus^a, et^b matura deliberatione portus, ad quos applicare poteris, munientes^c, nichil timemus, nisi quod decepti occupationes plurimas ammittimus. [Et^d o] qualis pater, qui filios non naturali^e morte, sed subita perdere^f non formidas? An putas, quod pharetris^g careamus, qui^h filios tuos ad nos ire compellis, ut sagittas nostras [sanguineⁱ ipsorum inebriandas] in se recondant et vivaces animas in formas mortales intendis^k transmittere, cum tamen^l spiritus amissus secundo^m redire contempnat et quod prius dilexerat iam penitus abhorrescat? Syon specula gaudii a quo subversa? Iherusalem speciosissima a quo funditus destructa? Acconⁿ potentissima a quo desolata^o? Tripolis famosissima a quo devastata^p? Nonne per nos 340^q urbes, quas famuli Crucifixi rexerant^r, nostro dominio subiciuntur? Tu quidem alios ire compellis et solus^s non antecedis; tu filios tuos ire^t in mare procellosissimum^u facis^v, ubi nostre^w Syrtes, Cilla, Caribdis furiunt; manu quidem^x ostendis, sed pedibus minime vis adire^y. Stas in sicco et stultos pauperes mergis^z in voragine fluminis et carere facis intuitu Phebi^a

- a) Assyriorum c. b) d. m. vex. desunt c. c) deest c. d) orthodoxie 2.
e) sicut c. f) predicta add. c. g) in cell. cap. reclusa c. h) atque 1. c.
i) plurima — predicantur des. c. k) cincinnio 2. l) deest c. m) obetescit 2.
n) nomine c. o) fatuisat c.; fantitizat 2. p) Philippus c. q) bac. harund.
sim. spem tibi componentes c. r) stupa c. s) a repent. c. t) gladios n.
yssinos c. u) classos 2. v) orengemundas c. w) yricios c. x) quidquid 2.
y) multa multa 2. z) c. n. m. c. a) previdimus 2. b) et matura —
ammittimus des. 2. c) ita conieci; mirantes c. d) Et o desunt c. e) morte nat. c.
f) perire c. g) feretris 2. h) et 2. i) sang. ips. in. desunt c. k) festinas
transmutare c. l) deest c. m) sero amisso socio 2. n) Ackaron c. o) sublata
Tripolim c. p) deleta c. q) trecente c. r) rexerunt 2. s) tu non intendis 2.
t) in mare ire c. u) procellissimum 2. v) deest 2. w) ubi Sirtis et
Caribdis 2. x) signa add. c. y) introire c. z) in vor. flammis mergis c.
a) plebis 2.

et^a aureo colore celi^b et^c perlustracione clarissime diei. Tu ducis simplices, sed non antecedis, pater nomine, sed^a non pater^a re nuncuparis. Sufficiat tibi, te cum filiis tuis non^d inquietari^e et^f singulis annis more Thurcorum flagellis circumdari minando. Verumtamen si in^g terra nostra manere desideras: ecce Iherusalem gloriosissimam^h, Accharonⁱ et^k Tripolim, urbes^l prestantissimas^m, filiis tuis aperimusⁿ et concedimus reparare, ita ut sint^o nobis perpetui^p censuales. Cavernam^q Filii, vallem matris et^r templum divinum nostro conductu^s universis communicamus propter numerum suorum denariorum^t et oblacionum quantitatem. Surge^u, invoca deum tuum, ut tantam stulticiam^v temperet et capiti tuo prioris^w intellectus restituat sanitatem. Si autem venire proponis, non incipias^x annorum^y tantorum spacium^z protrahere^a, [et^b scias nos tibi occursuros nacionum plurimarum plurimo comitatu, ita ut omnis terra sanguine interfectorum impleatur]. Cum enim auro et argento speciebusque^c cunctis^r habundemus, nil aliud sicientes preter^d sanguinem christianorum, [quorum^e cadaveribus montes, valles camposque implebimus, ita ut cuncta scaturire vermibus videbuntur]; et quia filii tui non^f martires sed confessores moriuntur, accelera, ut per nos martirum numerus compleatur^g et ut^h iuvenes renascantur, qui parentumⁱ suorum cruorem vindicantes ad nos properent^k penam^l similem reportaturi. Crucifixus tuus baiulans lignum^m, sicut dicis, ad locum supplicii terram nativitatis proprieⁿ minime salvare potuit: tu^o non huiusmodi ratione, sed ut potentissimi^p thesauri nostri dominium possideas^q, filios tuos precipis debellare. Dormiendo siquidem te exspectamus, nec nos^r ad tuum adventum aliquis audeat excitare. Nos quidem castra, castella, civitates munitissimas inhabitamus: et tu sine tecto unius diei spacio tollere^s nostra queris, qui nec propria poteris retinere? Lege subtilius, disputa discretius, puta, quod^t annorum curricula nondum venerunt, in quibus^u regnum Iudeorum redire^v debeat et multitudo gentium dissipari. Pugillus siquidem^w plenus aque^x nunquam

a) deest c. b) cedi 2. c) deest 2. d) nos 2. e) inquietare c. et 2. f) sed more trecorum circumducere minando c. g) si terram nostram multum des. 2. h) gloriosissima 2. i) Akaron c. k) A. Tripolis 2. l) deest 2. m) potentissime 2. n) aperiemus c. o) nobis sint c. p) perpetue 2. q) Ad cavernam c. r) deest c. s) divinum conductum c. t) donaria c. u) et add. c. v) ut stult. tuam c. w) puri c. x) accipias c. y) tant. ann. c. z) spacia c. a) in protrahendo c. b) et scias — impl. des. c. c) speciebus 2. d) nisi c. e) quorum — videbuntur des. c. f) tui maxima confessione 2. g) impleatur 2. h) deest 2. i) qui patrum cr. c. k) properant 2. l) penas consimiles reportantes c. m) crucem 2. n) deest c. o) et tu c. p) potentissimum thesauri nostri domini 2. q) possideres 2. r) nec ad t. a. a. nos audeat c. s) nostra tollere c. t) putoque 2; quot c. u) quod c. v) salvari 2. w) siquis 2. x) deest c.

poterit^a latitudinem maris obumbrare, et velut gutta^b roris minima^c contra aquarum multitudinem in lance^d posita numerus^e tuus virtutem nostri exercitus reponderabit. Consulo tibi, qui^f intelligens, qui prudens diceris, serva iam morti^c expositos, non tradas innocuos^g. Alioquin eris^h pauperum occisor, inopum dilaniator, simplicium seductor, et ipse nature conditor super te sanguinem predictorum requireret et coram omnipotencia sua permanebisⁱ rationem certissime redditurus. Datum Babilonie^k civitate nostra opulentissima, anno nativitatis nostre 35^l, regni vero nostri 19^{m.1}.

Imperator itaque Henricus

Nil actum credens, cum quidⁿ superesset agendum, in anteriora^o prospiciens et eorum que retro sunt obliviscens, a tempore imperatoris Friderici II. neglecta et a regno alienata recuperare cupiebat. Quocumque autem se vertebat, victoria potius eum, ut ita dicatur, precedebat quam sequebatur; et sic aliqui, quos nominare illicitum est, eius incrementum suum existimantes detrimentum, cum in assumptione^{1313.} virginis gloriose communicaret, in ipso sacramento veneno, ^{Aug. 15.} ut comunis opinio^p tunc et usque nunc tenet, miserabiliter, proch dolor! interfectus est, et Pysam adductus, cum planctu plurimorum honorificentissime sepulture traditus est. Versus:

Anno milleno trecenteno duodeno

Uno non pleno privatus luce veneno

Henricus dictus, nullo certamine victus,

De Luzlinburg^q natus, nullo vicio violatus.

Cesar erat magnus^r

O quantum flenda res, o quantumque dolenda,

Huic quia sereno mors est illata veneno!

Verax sermone, prudens et par Salomone^s.

Quare autem hoc divina clemencia fieri permisit, discerni non potest nec presumitur, quia iudicia Domini abyssus ^{Ps. 35, 7.} multa. Et quomodo^t humana temeritas audeat reprehendere quod minime valet comprehendere? Nisi, ut scriptum est, ^{Sap. 4, 11.} raptus est, ne sic malicia mutaret intellectum ipsius, et ^{14.}

- a) l. m. p. c. b) roris gutta c. c) deest 2. d) luce c. e) numerus tuus desunt c.; in 2 inveniuntur verba ista post roris. f) quia 2. g) innocuas 2.
h) p. e. c. i) rac. perm. rediturus c. k) in Babilonia c. l) trecesimo c.
m) XIII. 2. n) qui c. o) anteriori c. p) oppinio c. q) Luzlinburg c.
r) reliqua verba istius versus exciderunt, nulla in cod. extante lacuna. s) Salamone c.
t) quoniam c.

1) Malek al Aschraf soldanus uno die postquam Kalavun, pater eius, obiit (1290, Nov. 11; v. Wilken, 'Gesch. der Kreuzzüge' VII, p. 734) regnum suscepit. Epistola autem Clementis papae, cui soldanus respondet, data est Avinione pontificatus nostri anno tercio. Unde epistolam soldani a. 1308. exeunte sive anno 1309. datam esse, apparet. C.

quod propterea properaverit *Deus educere eum de medio iniquitatum.*

1314. Papa quoque Clemens V. post hoc decessit; cui Iohannes
1316. XXII. papa successit.

Fridericus, filius Adalberti.

Anno Domini 1314, Urbis vero condite 2152, principes Germanie post mortem Heinrichi imperatoris in eleccione^a regis discordabant. Heinrichus archiepiscopus Coloniensis et Rudolfus comes palatinus elegerunt Fridericum illustrem ducem Austrie, filium regis Adalberti, nepotem Rodolphi regis,
1314. qui et ab Heinricho archiepiscopo Coloniensi Bunne in regem est consecratus; at^b Petrus Maguntinus archiepiscopus et Baldewinus^c Treberensis archiepiscopus, frater Heinrichi imperatoris, et Iohannes rex Bohemie, filius imperatoris, in Lodewicum^d insignem ducem Bawarie, nepotem regis Rudolphi ex filia, concordantes, regem elegerunt. Interea cum fautores electorum rapinis incendiisque, que adversarum parcium erant, pro posse ubique devastarent, Ludowicus tandem contra Fridericum cum magno exercitu venit; cui nichilominus Lodowicus obviam cum plurima sequela armatorum occurrit; pugna itaque comissa, Fridericus a Lodowico
1322. capitur et in vincula conicitur^e, et multi captivi ibidem abstrahuntur. Contigit autem inter predictos quoddam mirabile a seculo non auditum. Fridericus enim post annum¹ pecunia, obsidibus castellis minime mediantibus, captivitate absolvitur et ut fidelitatem tantummodo Lodowico promittat invitatur. Quam pollicitacionem Fridericus extunc usque nunc efficaciter exequitur, et sunt sic facti amici quasi fratres germani.

Interea pontifex Romanus Iohannes XXII. per omnem Germaniam Lodowicum excommunicari precepit et ne aliquis eum regio nomine vel honore veneretur interdicit. Hic etiam papa Wienne concilium celebrans, constitutiones predecessoris sui Clementis V. in lacius provulgavit. Ubi et festum eukaristie ab Urbano papa IV. statutum et usque ad se neglectum solempniter celebrari constituit. Canonisavit² quoque et sanctum Thomam de Aquino ordinis fratrum Predicatorum, magnum doctorem, auditorem domini Alberti Alamanni, quondam Ratisponensis episcopi, conditorem multorum opusculorum.

Per idem tempus Rodestedensis insula a Sarracenis occupata et aliquot annis ab eisdem detenta a fratribus

a) elleccione c. b) ac (?) c. c) Baldewnius c. d) Leodewicum c. e) convicitur c.

1) Anno demum 1325. *Fridericus e vinculis dimissus est.* 2) Anno 1323.

Hospitalis Sancti Iohannis in bello multo labore recuperatur.

Horum eciam principum temporibus, videlicet anno Domini 1326, heresis quedam propalata est Colonie, que annis aliquibus duraverat, ad quam examinandam cum ex precepto domini Heinrici archiepiscopi Coloniensis viri literati, fratres Predicatores, Minores et alii quam plures religiosi advocati fuissent et ipsam heresim maxima deliberacione et multo tempore discuterent, aliquos ex ipsis ad veram fidem converterunt, duobus sacerdotibus et uno laico et sex feminis in perfidia perseverantibus. Unus autem de duobus sacerdotibus nomine Waltherus, qui et ductor ipsius heresis extitit, vivus exustus est¹, ceterique perpetuo carceri deputati.

Igitur post mortem dive memorie Heinrici imperatoris principes et civitates Italie in contraria studia scindebantur; unde et alienigenas, scilicet Germanos et Gallicos vel quoscunque alios, magnis stipendiis sibi attrahebant, ita ut cognati cognatos et affines et vicini vicinos interficerent et pessumdarent. Quod ideo factum est, ut plurimorum opinio^a se habet, quia regnum celeste acephalum^b, id est sine capite, extitit. Unde versus:

Dum caput egrotat, omnia membra dolent.

Certum autem est, quod Creator sue presidet creature, et quod iusto et irreprehensibili agitur Dei iudicio, ut secundum merita cleri et populi aliquando ecclesia Dei habeat advocatum, aliquando nullum, aliquando vero pro rege tirannum^c ad vindictam^d reproborum et ad exercitium electorum.

a) oppinio c. b) acephalum c. c) thirranum c. d) vinctam c.

1) Cf. *Not. Colon. l. l. p. 365.*